

AİHM VE ÇOCUK HAKLARI KARARLARI (TÜRKİYE)

Yazarlar:

Onat opur
Serdar nver

Yayına Hazırlayan:

Mustafa Uygur

2019, Ankara

Uluslararası ocuk Merkezi

Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs,
Kütüphane Binası, 06800 Bilkent / Ankara

Bu yayın Hollanda Büyükelçiliği – MATRA Programı desteğiyle yürütülen bir proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Uluslararası ocuk Merkezi sorumlu olup herhangi bir şekilde Hollanda Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtılmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	3
Kısaltmalar.....	5
1. Uluslararası Çocuk Hakları Standartlarının Gelişimi	6
2. Çocuk Haklarının Yorumlanması, Uygulanması ve	
Gelişiminde AİHM'nin Rolü.....	12
2.1. AİHM'nin Yapısı ve İşleyişi.....	12
2.2. AİHM İtihadında Çocuk Hakları ve Çocukların Korunması	15
2.2.1. Ayrımcılık Yasası	17
2.2.2. Yaşam Hakkı.....	19
2.2.3. Düşünce, İfade, Din ve Vicdan Özgürlükleri	22
2.2.4. Özel Yaşam ve Aile Yaşamı.....	26
2.2.5. Çocuğa Karşı Şiddet	29
2.2.6. Çocuğun Cinsel İstismarı.....	33
2.2.7. Çocuk Ticareti.....	36
2.2.8. Çocuk Sağlığının Korunması Ve Engelli Çocuklar	38
2.2.9. Çocuk İşçiliği.....	42
2.2.10. Çocuk Adaleti	44
2.2.11. Eğitim Hakkı.....	50
3. Değerlendirme	54
4. Sonuç	58
Kaynakça	60

ÖNSÖZ

Bu kitap Türkiye'de çocuk haklarının korunması bakımından atılmış önemli bir adımdır. Böylelikle çocuk hakları savunucuları, AİHM'nin bu konudaki kararlarına kolayca erişilmesini sağlayacak bir yayına kavuşmuş bulunmaktadır.

Uluslararası Çocuk Merkezi'nin çocuk haklarının korunması için yaptığı çalışmalarda egemen olan temel saik, çocuklarımızın bizim geleceğimiz olması değil, çocuklarımızın bugünü için duyulan sorumluluktur. Çocuk haklarının korunması, her şeyden önce günümüzde meydana gelen çocuk hakları ihlallerinin önlenmesine bağlıdır. Bu kitapta yer alan veriler, çocuk haklarının yargı yoluyla korunmasını kolaylaştırmak ve böylelikle ihlalleri önlemek bakımından önem taşımaktadır.

Çocuğun haklarının ihlali büyüklerin haklarının ihlalden daha kolaydır. Bu nedenle çocukların büyüklerden daha fazla korunmaya gereksinimleri vardır. Ancak gerçekte bunun böyle olduğunu söylemek güçtür. Çocukların korunması büyüklerin korunmasından daha karmaşıktır. Birçok aktörün; ebeveynlerin, okul yönetiminin, yargının, siyasetçilerin sorumluluklarını ayrı ayrı ve eşgüdüm içinde yerine getirmeleri gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) çocuk hakları ayrıca düzenlenmemiştir. Genel insan haklarının bir bölümü olarak görülmüştür. Çocukların bağımsız bir hak öznesi olarak tanınması ve çocuk oldukları için haklara sahip olduklarının kabul edilmesi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yle (BMÇHS) gerçekleşmiştir. Ancak AİHM'nin kararlarında yorum yoluyla giderek artan bir biçimde çocuk haklarına ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki ilkelere yer verdiğini görüyoruz. AİHM, toplumsal gelişmelere ayak uyduran bir yorumla AİHS'nin yaşayan bir belge olmasını sağlar. Bunu yaparken Sözleşme'ye taraf devletlerdeki ortak standartları dikkate alır. AİHS'ye taraf olan devletler aynı zamanda BMÇHS'ye de taraftırlar.

AİHM'nin giderek artan bir biçimde BMÇHS'deki temel ilkeleri dikkate alması çocuk haklarının korunması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. BMÇHS çocuk haklarını düzenleyen temel uluslararası belge niteliğinde olmakla birlikte yaptırım gücünden yoksundur. AİHM'nin uygulamaları BMÇHS ile AİHS arasında bir yakınlaşma doğurmuştur. İki Sözleşme arasındaki bu yakınlaşma BMÇHS'ye yaptırım gücü kazandırmaktadır.

Ancak bu yakınlaşmanın sınırları vardır. AİHM, yorum yoluyla AİHS'de bulunmayan

bir hakkı yaratamaz. Örneğin, AİHM, AİHS'de yer alan bir maddeyi yorumlarken çocuğun yüksek yararını dikkate alabilir ama Sözleşme'de bulunmayan bir hak varmış gibi hareket edemez.

Elinizdeki bu kitap, Türkiye'de çocuk hakları üzerinde AİHM'nin yargısal korumasının daha etkili olmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda, AİHM kararları bağlayıcı, ulusal makamlar ve yargı kararları bakımından uyulması zorunlu olduğundan, çocuk haklarının ulusal düzeyde korunması açısından da önemli bir rol oynaması beklenmelidir.

O nedenle, bu projede emeği geçen herkese, Türkiye'deki çocuk hakları savunucularının teşekkür borcu olduğunu düşünüyorum.

Dr. Rıza Türmen
AİHM Önceki Yargıcı

I KISALTMALAR

AİHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BM Birleşmiş Milletler

BMÇHS Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

CMK Ceza Muhakemesi Kanunu

SEGBİS Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi

TCK Türk Ceza Kanunu

1. ULUSLARARASI ÇOCUK HAKLARI STANDARTLARININ GELİŞİMİ

Çocuk hakları, insan hakları hukuku içinde dahi oldukça yeni bir kavramdır. 19. yüzyıl öncesinde çocuklara ayrı bir hukuki önem atfedilmediği görülmektedir; Batı toplumlarında genellikle hakları olan kişiler olarak değil sosyal ve iktisadi olarak ailenin bir parçası hatta ebeveynlerinin mülkü olarak görülen çocuklar Osmanlı toplumunda da bir hak süjesi olarak değil terbiye edilmesi gereken insanlar olarak algılanmıştır.

Çocukluk adı verilen süreç, biyolojik yanları olmakla beraber aslında bir toplumsal kurgudur ve yalnızca zaman içinde değil aynı zamanda toplumsal ve etnik gruplar arasında da çok önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Çocukluğu doğal ve biyolojik değişim tarafından belirlenen evrensel bir kategori olarak kabul etme fikri çekici olsa da toplumlar çocukluğa farklı anlamlar yüklemekte ve dolayısıyla farklı sonuçlar bağlamaktadır. Bu bağlamda çocukluk büyük ölçüde erişkinlerin beklentilerinin bir neticesidir¹.

Çocukluğa ilişkin incelemeler özellikle 1950'ler öncesinde sadece kurumlara odaklanmakta; dönemin okul sistemini, çocuk işçiliğine dair mevzuatı, çocuk suçluluğuna yönelik kurumları ve benzeri hususları incelemekle sınırlı kalmaktaydı. Bu çalışmalarda tarih içinde ya da farklı topluluklarda çocukluğun nasıl algılandığı hususuna neredeyse hiç değinilmemekteydi. Philippe Ariès'in 1960'larda yayımlanan "L'enfant et la Vie Familiale Sous L'ancien Régime" (Eski Rejimde Çocuk ve Aile) adlı çalışmasında öne sürdüğü "Ortaçağda çocukluk fikrinin var olmadığı" tezi sosyal bilimciler arasında büyük ölçüde kabul gördü².

Ariès'in Ortaçağ'da çocukların dikkate alınmadığı iddiası bu dönemde bir çocukluk duygusunun (sentiment de l'enfance), diğer bir ifadeyle çocukla yetişkini ayıracak bir özelliğin varlığına ilişkin bilincin bulunmadığı tespitine dayanmaktadır. Bu dönemde çocukların anneleri ya da bakıcılarının gözetimi olmaksızın yaşayabilme kabiliyetine kavuşmalarıyla birlikte, yani yaklaşık olarak 5-7 yaş arasında, insan topluluğunun bir parçası oldukları, diğer bir ifadeyle küçük insanlar olduklarının kabul edildiği düşünülmektedir. Ariès'e göre bu küçük insanlar, gündelik yaşamın hemen her alanında yetişkinlerle birlikte vakit geçirmektedir ve Ortaçağ medeniyeti bebeklik ile yetişkinlik arasında bir dönemin varlığını tanımamaktadır, Ortaçağ insanına göre

¹ Heywood, Colin, A History of Childhood. Polity Press. (2001): s.9,10

² Heywood, Colin, A History of Childhood. Polity Press. (2001): s.5

çocuk, küçük boyutlu bir yetişkindir. Yine Aries'e göre bu dönemde eğitim fikri de yoktur ve insanlık klasik dönemin eğitim anlayışını unutmuştur. Çocukluğun keşfi ancak on beşinci yüzyıl sonrasında gerçekleşmiş ve ancak bu dönemden sonra çocukların özel ihtimam görmesi gereken ve yetişkinlerin dünyasına katılmadan önce çeşitli güvencelere sahip olması gereken varlıklar oldukları kabul edilmiştir³. Çocuğun, "çocukluğunun" görmezden gelinmesi genel olarak sanayi devrimi öncesi toplumların bir özelliği olarak kabul görmektedir ve birçok araştırmacı Aries'in çocukların gündelik yaşama, ister uşaklık ister çıraklık isterse ana babalarının işlerine yardım etme şeklinde olsun, bugüne göre çok küçük yaşlardan itibaren katılmaya başladıkları tespitini doğrulamaktadır. Sanayi öncesi toplumda çocuk – yetişkin ayrımının günümüzdeki kadar net olmadığı açıktır.

Çocukluk, ergenlik ve yetişkinliğin iç içe geçmiş olması bu toplulukların insanın gelişiminin evrelerinden bihaber oldukları anlamına gelmemektedir. Çocuklara verilen yetki ve sorumluluk yaşlara göre dikkate değer bir farklılık göstermektedir, küçük çocuklar ev işleri ya da çobanlıkla görevlendirilirken daha büyük çocuklar resmen çırak olarak kabul edilmekte ya da tarlalarda çalışmaya gönderilmekteydi⁴.

Bazı tarihçilere göre çocukluk on altı ve on yedinci yüzyıllarda yeniden keşfedilmiştir. Bu dönemde de köktendinci gruplar arasında çocukların "ilk günahın" kirini taşıyan pis varlıklar olduğu algısı devam etmişse de din kökenli reform hareketleri genç kesimi kazanmayı amaçlamaktaydı ve bu nedenle çocuk ve gençlerin özel konularına ilgi göstermekteydiler. On yedinci yüzyılda Jansenciler, çocuklara ihtimam gösterilmesini ve çocuklara eğitim verilmesini savunmaktaydılar. Rusya'da da on yedinci yüzyılın sonlarına doğru çocukların eğitilmesi gerekliliğinin ve çocuklar ile büyüklerin farklı olduğunun kabul görmeye başladığı görülmektedir. On sekizinci yüzyıl düşünürlerinin ise günümüz hak anlayışına bir adım daha yaklaştığı ve çocukların eksik yetişkinler olarak değil çocuk olarak değerli olduklarını savunmaya başladıkları dikkat çekmektedir⁵.

Osmanlı toplumunda çocuk başlı başına hak sahibi olan bir varlık olarak görülmemiş olsa da, klasik dönem Osmanlı toplumunda, yukarıda açıklanan şekilde bir "çocukluğun görmezden gelinmesi" döneminden ve dolayısıyla "çocukluğun yeniden keşfinden" söz etmek güçtür. Bu dönemde tedip hakkı anlayışının bir uzantısı olarak çocuklara aileleri ya da kendilerini eğiten kişiler tarafından şiddet uygulanması da doğal görülmekteydi. Bu anlayışın toplumsal yansımaları

3 Ariès, Philippe. Centuries of childhood: a social history of family life. (Translated by: Robert Baldick) Vintage Books. (1962). Heywood, Colin. , A History of Childhood. Polity Press. (2001): s.9-11

4 Heywood, Colin. , A History of Childhood. Polity Press. (2001): s.18

5 Heywood, Colin. , A History of Childhood. Polity Press. (2001): s.22-27

günümüzde dahi görülebilmektedir, örneğin yapılan araştırmalar öğretmenlerin kayda değer bir kısmının disiplin cezası yerine fiziksel cezaları daha eğitici bulduğuna işaret etmektedir⁶. Hukuk sistemimiz de tedip hakkının varlığını tanımaktadır zira Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 232/2. Maddesi şu şekildedir: "İdaresi altında bulunan veya büyütmek, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir". Yargı uygulamasında, söz konusu yetkinin özellikle öğretmenlere öğrenciler üzerinde şiddet uygulama olanağı vermediği genellikle kabul edilmekteyse de bedensel zarara yol açmayacak şekilde örneğin çocuğu, tek ayağı üzerinde durdurmak gibi davranış biçimlerine olanak sağladığı kabul görmektedir. Ebeveyn açısından ise bedensel zarara neden olmayacak seviyede kalan şiddet içeren eylemlerin yargı tarafından tedip hakkı kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. 1982 Anayasası da çocukların bir hak öznese olarak değerlendirildiği çağcıl anlayıştan henüz uzak görünmektedir; Ailenin Korunması Ve Çocuk Hakları kenar başlıklı 41. madde metni⁷, yasa koyucunun çocuğu hak sahibi bir kişiden ziyade aile içinde korunması gereken bir varlık olarak algılandığının oldukça net bir örneğidir.

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan kötü çalışma şartlarından çocuklar da yetişkinler kadar etkilenmiştir. Yeni ortaya çıkan işçi sınıfının aşırı çalışma saatleri, kötü sağlık koşulları gibi etkileri fabrikalarda ve madenlerde yetişkinlerle birlikte çalışan çocukları daha da fazla etkilemekteydi. Örneğin 19. yüzyılın ilk yarısında Fransa'da tekstil sektöründe çalışan 6-8 yaşındaki çocuklar arasında ölüm oranının çok yüksek olduğu, İngiltere'de çocuklar da dahil olmak üzere işçiler için çalışma günününün 14-18 saate kadar çıktığı bilinmektedir⁸. 19. yüzyılda yaşını dolduran çocuklar genç yetişkinler sayılarak çalışma yaşamına dahil edilmişlerdir, Bazı fabrikalarda dört yaşındaki çocukların dahi çalıştırıldığı bilinmektedir. Modernleşmenin başlarında bir yaşından önce yaşamını yitiren çocukların oranı yaklaşık olarak dörtte birdir, ailelerin çocuklarla günümüzdeki gibi yakın bir bağ kurmayışlarının ardında yatan nedenlerden biri de budur. Bu dönemde çocukların aileye ve topluma karşı ödev ve yükümlülüklerinin, haklarından çok daha baskın olduğunu söylemek olanaklıdır⁹.

6 Polat, Oğuz. Çocuk ve Şiddet. Der Yayınları. (2001'den aktaran İrtiş, Verda, Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek. HFSA 24. Kitap. İstanbul Barosu Yayınları (2012). s.49.

7 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 41. Madde: Ailenin korunması ve çocuk hakları

Madde 41- Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır."

8 ÇALIK, Etem . "İnsan Hakları Mesesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi". 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 6 / 16 (2017): 41-68.s.52

9 Kosher, H, Ben-Ariah, A, Hendelsman, Y. Childrens'Rights and Social Work. Springer. (2016): s.9,10

Çocuk haklarına dair ilk tartışmalar, savunmasız ve kırılgan çocuk işçilerin çalışma şartlarında reform yapılması talepleri çerçevesinde olmuştur. Çocuk işçiliğine ilişkin ulusal düzenlemeler ve buna paralel kabul görmeye başlayan çocukların okullarda eğitilmesi anlayışı çocuk haklarının da ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Ulusal mevzuattaki gelişmelerle birlikte çocukların küçük erişkinler olarak görülmesi yavaş yavaş ortadan kalkmış ve çocukların korunması gereken varlıklar olduğu anlayışı yerleşmeye başlamıştır.

Çocukların yalnızca korunması gereken varlıklar olduğu anlayışı, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra terk edilmeye başlanmış bunun yerini çocukların hem korunmasını hem de kendini ifade etmesini esas alan bir anlayış yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu anlayışla birlikte çocuklara kendilerini ilgilendiren konularda daha fazla özerklik ve söz hakkı verilmesi savunulmuştur; bununla birlikte uluslararası çocuk hakları mücadelesi çocuğun sivil topluma aktif katılımının çerçevesinin oluşturulmasına odaklanmıştır¹⁰.

Çocuk haklarına ilişkin ilk uluslararası hukuki düzenleme Milletler Cemiyeti tarafından 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi beş maddeden oluşmakta ve çocukların maddi ve manevi gelişimlerinin sağlanmasına ve korunmalarına ilişkin çok temel bir çerçeve çizmekteydi¹¹. Türkiye Cumhuriyeti tarafından da imzalanan bu bildirge İkinci Dünya Savaşı ile birlikte önemini yitirmiştir. Genel bir insan hakları belgesi olan 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de çocuklara sınırlı da olsa değinerek "Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar" hükmüne yer vermiştir¹².

1959 yılında Birleşmiş Milletler genel kurulunda kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, çocuk haklarının gelişimi açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çocuk Hakları Bildirgesi'nde de çocukların korunması temelli bir bakış açısı görülmektedir, yani henüz çocukların sivil topluma katılmaları değil korumaya muhtaç ve bağımlı olmaları nedeniyle korunmaları ve onlara bazı hizmetlerin sunulması esas alınmaktadır¹³. Çocukların mutlu bir çocukluk geçirmesi amacını açıkça ifade eden bildirgede, beslenme, barınma, eğitim, kimlik ve yurttaşlık gibi birçok hak grubunda düzenlemeler barındırmaktadır.

1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yirminci yılı olan 1979 yılı

10 a.g.e. s.15

11 Bildirge metni için bkz.: Geneva Declaration of the Rights of the Child: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

12 Bkz.: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, m.25/2

13 Kosher, H, Ben-Ariah, A, Hendelsman, Y, a.g.e. s.15

Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Yılı olarak ilan edilmiş ve Bildirge'nin yirminci yılı etkinlikleri çerçevesinde yeni bir antlaşmanın kaleme alınması fikri ortaya atılmıştır. Söz konusu antlaşma metninin hazırlanması on yıllık bir süre almış ve 1989 yılında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme oy birliğiyle kabul edilmiştir¹⁴. Sözleşme, bugüne kadar Amerika Birleşik Devletleri haricinde tüm Birleşmiş Milletler üyelerince onaylanmıştır¹⁵.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bugüne kadar kabul edilen en kapsamlı çocuk hakları metnidir ve çocukların kendi yaşamlarını etkileyen konularda karar alma süreçlerine katılımını da vurgulaması açısından içerik bağlamında da en ilerici metindir. Sözleşme diğer pek çok insan hakları metnine kıyasla devletlerden çok büyük ilgi ve destek görmüştür. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, imza töreni esnasında en çok devlet tarafından imzalanan insan hakları sözleşmesidir, günümüzde de en çok ülke tarafından onaylanan insan hakları sözleşmesi olma sıfatını taşımaktadır. Sözleşme'nin bir diğer özelliği de medeni, siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel ve insancıl hakları tek bir metin bünyesinde toplayan tek antlaşma olmasıdır.¹⁶ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme on sekiz yaşın altındaki herkesi çocuk olarak kabul etmekte ve Sözleşme'de hükme bağlanan tüm hakların her koşulda bütün çocuklar için olduğunun altını çizmektedir. Sözleşme dört temel ilkeye dayanmaktadır: Bunlar ayrımcılık yasağı, çocuğun yüksek yararı, yaşam, hayatta kalma ve gelişme ve çocuğun görüşüne saygı ilkeleridir.

1) Ayrımcılık Yasağı: Sözleşme, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm çocukları korumaktadır.

2) Çocuğun Yüksek Yararı: Çocukları etkileyen kararların alınması esnasında temel kaygı çocukların yararı olmalıdır. Yetişkinlerce alınan kararlarda söz konusu kararın çocuğu nasıl etkileyeceği ve çocuk açısından en iyi kararın ne olacağı dikkate alınmalıdır. Bu ilke tüm sosyal yardım örgütlerinin, yargı yerlerinin, idari makamların ve yasama organlarının çocuklara dair tüm işlem ve eylemlerini kapsamaktadır.

3) Yaşam, Hayatta Kalma ve Gelişme: Sözleşmenin altıncı maddesine göre "Taraflar Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraflar Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler". Bu ilke çocuğun yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi için gerekli

14 a.g.e. s.15

15 27-01-2019 Tarihi itibarıyla Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Onaylanma Durumu Edt: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.ET.27.01.2019

16 Kosher, H, Ben-Ariah, A, Hendelsman, Y. a.g.e. s.15

kaynaklara ve desteğe erişimini amaçlayan diğer maddelerle de desteklenmektedir. Sözleşme, bu haklara ilişkin araçların sadece varlığını değil aynı zamanda bunlara erişimin sağlanmasını da hüküm altına almaktadır.

4) Çocuğun Görüşüne Saygı: Yetişkinlerin, çocukların yaşamını etkileyecek kararlarında çocukların da görüşü dinlenmeli ve dikkate alınmalıdır. Bu ilke ebeveynin yerine çocukların karar alması anlamına gelmese de çocukların karar alma sürecine katılmasının sağlanmasını öngörmektedir. Sözleşme'ye göre çocuğun kararlara katılma seviyesi çocuğun olgunluğuna göre belirlenmelidir. Çocukların görüşlerini ifade kabiliyetleri geliştikçe kendilerine dair konularda daha fazla söz sahibi olmaları amaçlanmaktadır¹⁷.

17 https://www.unicef.org/crc/files/Guiding_Principles.pdf E.T.: 27.01.2019

2. ÇOCUK HAKLARININ YORUMLANMASI, UYGULANMASI VE GELİŞİMİNDE AİHM'NİN ROLÜ

2.1. AİHM'nin Yapısı ve İşleyişi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzaya açılıp 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile öngörülen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'ye Taraf Devletlerin sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşmaktadır. Halihazırda AİHM'de kırk yedi yargıç görev yapmaktadır. Söz konusu yargıçlar taraf devletlerin sunduğu üç kişilik aday listesi içerisinde dokuz yıllık süre için Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından seçilmektedir.

Mahkemenin yargısal birimleri "Tek Hâkim", "Üç Yargıçlı Komiteler", "Daireler", ve "Büyük Daire"dir.

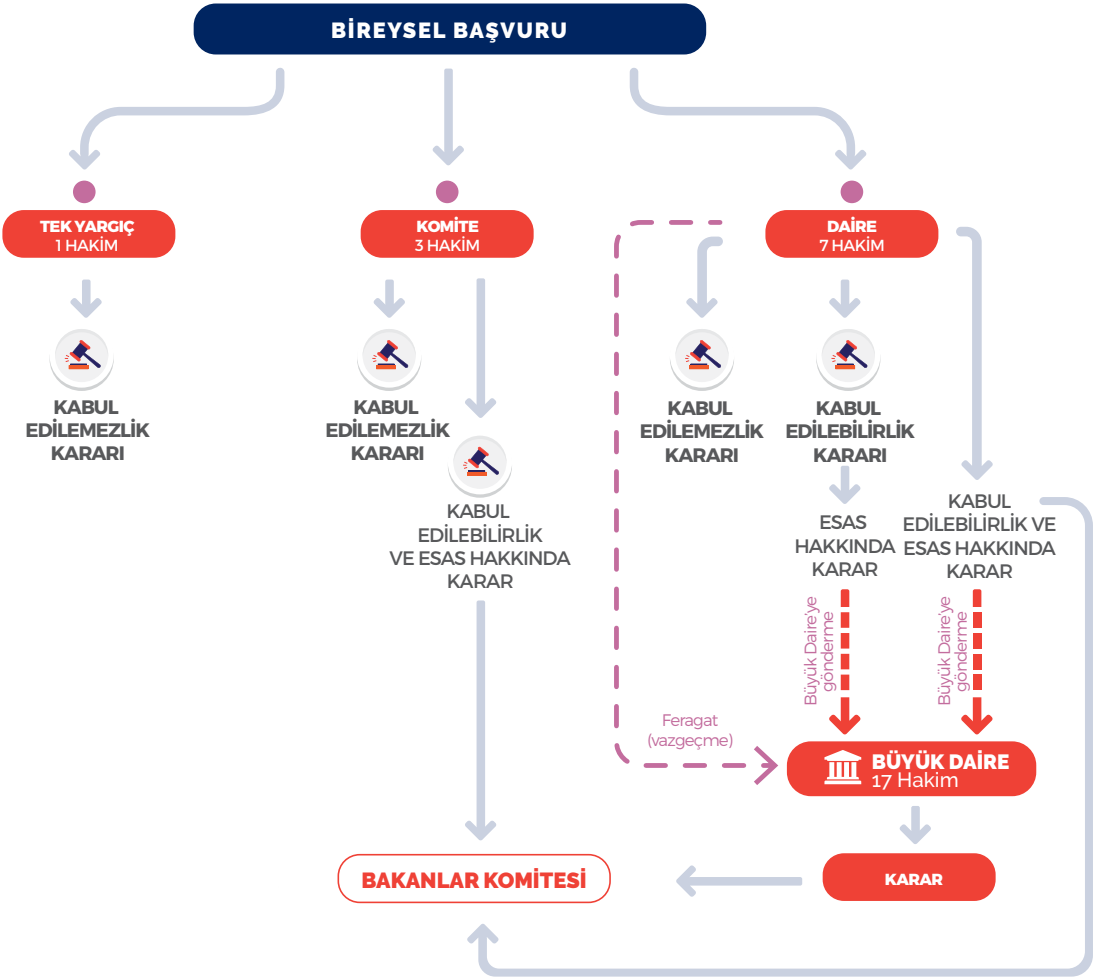
Tek hâkim düzeyinde kabul edilemez ya da açıkça dayanaktan yoksun başvurular değerlendirilmektedir. Mahkemenin önündeki başvuruların yaklaşık olarak %90'ı bu grup içerisinde. Mahkemenin yerleşik içtihadının bulunduğu konulardaki başvuruları karara bağlamaktadır.

Bölmeler içinde üç yargıçtan oluşan komiteler bulunmaktadır. Komiteler mahkemenin yerleşik içtihadının bulunduğu konulardaki başvuruları karara bağlamaktadır. Komitelerin oy birliğiyle kabul edilemezlik kararı verme yetkileri de sürmektedir.

Komite tarafından, özellikle yerleşik içtihatların birebir içinde yer almayan başvurular hem kabul edilebilirlik hem de esas hakkında, oy çokluğu ile karar alan ve 7 yargıçtan oluşan dairelere yönlendirilir. 17 yargıçtan oluşan Büyük Daire ise dava Dairede karara bağlandıktan sonra Büyük Daire'ye gönderilme talebinin kabulü ya da dava sonuçlanmadan bir Dairenin dosyadan el çekmesi halinde davaya bakabilir. Daire kararları karşısında taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini isteyebilirler. Davanın, yeni bir inceleme için Büyük Daire'nin önüne yollanıp yollanmamasına Büyük Daire bünyesinde oluşan bir kurul karar verir.

Daire önünde görülmekte olan davalarda, Sözleşmenin yorumuna ilişkin önemli bir husus mevcutsa ya da önceki içtihatla çelişme olasılığı öngörülüyorsa daireler, Büyük Daire lehine davadan el çekebilir.

Adli Kurulumuna Göre Mahkemenin Kolaylaştırılmış Dava Akış Şeması

Sözleşme'nin 1. maddesine göre herkes milliyeti, ikamet yeri, medeni statüsü veya hukuki ehliyeti ne olursa olsun Sözleşme'ye Taraf bir Devletin yargı yetkisi alanında meydana geldiğini iddia ettiği bir ihlal nedeniyle söz konusu Devlete karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilir. Mahkeme, belirli şartlar altında vasisinin iznini almamış ve hukuki ehliyeti bulunmayan kişilerin başvurularını da değerlendirebilmektedir. Sadece hayatta olan kişiler tarafından veya onların adına başvuru yapılabilir; ölü bir kimse için bir temsilci aracılığıyla dahi başvuru yapmak olanaklı değildir. Gerçek kişilerin yanında hükümet dışı kurulmuş olmak şartıyla tüzel kişiler ya da birey toplulukları da başvuruda bulunabilmektedir.

Mahkemeye başvuru için mağdur sıfatını taşımak gerekmektedir. Mağdur kavramı ihlal eyleminden "doğrudan" veya "dolaylı" olarak etkilenen herkesi kapsamaktadır. Bir ihlalin mağduru olduğu iddia edilen bir kişinin başvurunun yapılmasından önce ölmüş olması halinde, hukuki menfaati bulunan kişilerin, ölen kişinin en yakın akrabası olarak ölüm veya kayıp edilmeye ilişkin şikâyetlerini ileri sürdüğü bir başvuruda bulunma hakkı vardır. Özellikle yakın aile üyelerinin ölen kişinin yasal mirasçıları olup olmadıklarına bakılmaksızın bizzat iddia edilen 2. madde ihlalinin dolaylı mağdurları olduklarını iddia edebileceklerini kabul edilmektedir.

Mahkeme, bazı özel durumlarda bir başvurucunun potansiyel mağdur olabileceğini kabul etmiştir. Başvurucunun şikâyetçi olduğu mevzuatın, bu mevzuatta izin verilen tedbirlerin gizli niteliği nedeniyle kendisine uygulandığını ispatlayamadığı (Klass ve Diğerleri - Almanya¹⁸) veya bir yabancıнын ihracına yönelik verilen kararın icra edilmediği ve icra edilmesi halinde gönderildiği ülkede Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı muamele görme veya Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edilmesi riskiyle karşı karşıya olduğu haller (Soering - Birleşik Krallık¹⁹) söz konusu özel durumlara örnek olarak verilebilir.

Telafi durumunda mağdurluk statüsü sona ermekte ve başvuru kayıttan düşürülmektedir.

Başvurucunun ölümü durumunda, başvuru ilke olarak yeterli menfaatleri olması koşuluyla, başvuruyu takip etmeyi istediklerini ifade eden mirasçılar veya aile fertleri tarafından sürdürülebilmektedir. Mahkeme içtihadına göre, "bir başvurucunun Mahkemeye müracaat ettiği tarihten sonra hayatını kaybetmesi halinde bile, müteveffanın mirasçılarının yargılamanın sürdürülmesi yönündeki iradelerini belirtmeleri veya Mahkemenin Sözleşme'nin 37. maddesinin 1. fıkrası in fine uyarınca başvurunun incelenmesinin devamının gerekli olduğuna karar vermesi durumunda, vefat eden başvurucunun ileri sürdüğü iddialar bağlamında, Mahkeme, müteveffanın haklarının Sözleşmecî Devlet tarafından ihlal edilip edilmediğini tespit etmekle görevli olabilecektir"²⁰.

Mahkeme önüne gelen birçok başvuru kabul edilebilirlik koşullarını sağlamadıkları için kabul edilemez bulunmaktadır. 2018 yılında sonlandırılan 42761 dosyadan yalnızca 2738'i (yaklaşık %6,4'ü) mahkemenin verdiği hükümlerle neticelenmiştir. Buna karşılık aynı yıl 40023 başvuru ya kabul edilemez bulunmuş ya da kayıttan düşürülmüştür, bu toplam neticelenen dosya sayısının %93,5'ine tekabül etmektedir²¹.

18 5029/71, Klass ve Diğerleri - Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>

19 14038/88, Soering - Birleşik Krallık, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>

20 73359/10, Ergezen - Türkiye, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142195>

21 https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2018_ENG.pdf

Söz konusu kabul edilemezlik nedenleri kısaca şöyle sayılabilir²²:

I. USULE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

- A. İç hukuk yollarının tüketilmemesi
- B. Altı aylık süre kuralına riayet etmeme
- C. İsimsiz başvuru
- D. Esasen aynı olma
- E. Başvuru hakkının kötüye kullanılması

II. MAHKEME'NİN YARGI YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

- A. Kişi bakımından (*ratione personae*) bağdaşmazlık
- B. Yer bakımından (*ratione loci*) bağdaşmazlık
- C. Zaman bakımından (*ratione temporis*) bağdaşmazlık
- D. Konu bakımından (*ratione materiae*) bağdaşmazlık

III. ESASA İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

- A. Açıkça dayanaktan yoksun olma
- B. Önemli bir zararın bulunmaması

2.2. AIHM İçtihadında Çocuk Hakları ve Çocukların Korunması

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, örneğin "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi", "Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme" veya "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" gibi belirli bir kategorik grubun haklarına odaklanmış bir sözleşme olmayıp, temel hak ve hürriyetlere ilişkin genel ve kapsayıcı bir sözleşme olması itibarıyla ayrı ayrı, kadın hakları, çocuk hakları, göçmen hakları veya buna benzer başka kategorilere yönelik düzenlemeler içermemektedir. Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtildiği üzere, taraf devletler, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmede açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar. Dolayısıyla taraf devletin yetki alanında bulunan çocuklar da yetişkinler gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sağladığı korumadan, sözleşmede tanımlanan her hak bakımından faydalanacaktır. Yapısı

²² Günümüzde AIHM kabul edilebilirlik koşullarına özellikle önem vermektedir. Bu nedenle Mahkemeye yapılacak tüm başvurulardan önce sunulacak başvurunun https://www.echr.coe.int/Documents/COURTalks_Inad_Talk_TUR.PDF adresinden ulaşılabilen kabul edilebilirlik koşulları ve https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf adresinden ulaşılabilen uygulama rehberinde dikkat çekilen hususlar açısından dikkatle incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

gereği ayrı bir "çocuk hakları" bölümü içermeyen Sözleşme'deki haklarından herhangi birinin ihlal edildiğini düşünen çocuk ya da kanuni temsilcisi bu iddiasını gerekli koşulları sağlamak kaydıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde ileri sürebilecektir. Mahkeme'nin önüne gelen davaların bir kısmı doğaldır ki Sözleşme'de tanınan haklarının ihlal edildiği iddiasında olan çocuklara ilişkindir. Sözleşme'nin bir "çocuk hakları" maddesinin bulunmamasının sonucu olarak Mahkeme kararlarında da ilgili davanın çocuk haklarına ilişkin olduğuna dair bir tespit yapılamamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bulunduğu ve <https://hudoc.echr.coe.int> adresinden erişilebilen veri tabanında da çocuklara ve çocuk haklarına ilişkin bir arama yapılamamaktadır.

Bu durumdan hareketle yürütülmekte olan "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Çocuk Hakları Davalarının Veri Tabanının Oluşturulması Projesi" kapsamında yapılan çalışmanın ilk aşaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen çocuk haklarına ilişkin Türkiye davalarının tespit edilmesi olmuştur. Bu tespit kararlar içerisinde kelime taraması yöntemi kullanılarak yapılmak durumunda kalmıştır.

Bu tarama yapılırken öncelik çocukların çocuk olma sıfatından kaynaklanan davalara verilmiş, örneğin çocuğun velayetine, soybağına, uluslararası çocuk kaçırılmalara, sadece çocuklara tanınan bir hak olmamakla birlikte büyük oranda çocukların faydalandığı bir hak olması itibarıyla eğitim hakkına ilişkin davalara ve benzerlerine dikkatle bakılmıştır. Bunlar gibi davaların yanında çocuk olma sıfatından kaynaklanmasa da çocuğun bir şekilde mağdur ya da başvuru olduğu yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, işkence, insanlık dışı muamele gibi büyüklerin de mağduru olabileceği ihlal iddialarının hangilerinde çocukların davanın bir parçası olduğu tespit edilerek bu türde davalar da listeye dahil edilmiştir. Bu liste esas olarak çocukların doğrudan mağdur olduğu davalar olmakla birlikte, örneğin çocukların zarar görmediği ancak dava sürecinden anlaşıldığı kadarıyla babaları tarafından öldürülmekle tehdit edildiği Opuz – Türkiye davası gibi davaları da içermektedir. Bu tarama sonucunda tarafı Türkiye olan çocuk haklarına ilişkin 102 dava tespit edilmiş, bunlardan Türkçe çevirisi olmayanların özet çevirileri yapılmıştır.

Türkiye davaları dışında, yine Türkçe çevirisi olmayan, diğer taraf ülkelere ilişkin bazı çocuk hakları davaları tespit edilerek, bunlar içerisinden Mahkeme'nin kendisinin belirlediği önem dereceleri esas alınarak bir seçim yapılmış ve bunların da özet çevirileri veri tabanına eklenmiştir. Böylelikle veri tabanından, Türkiye'nin tarafı olduğu çocuk hakları davaları ile birlikte, örnek teşkil etmesi açısından, Türkçe çevirisi olmayan, diğer Konsey üyesi ülkelerin tarafı olduğu belli sayıda davanın da özet çevirilerine ulaşılabilmesi sağlanmıştır.

Veri tabanına www.cocukgozlemevi.org/aihm adresinden ulaşılabilir.

Aşağıdaki alt başlıklar altında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddesi, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin konuyla ilgili maddesiyle birlikte aktarılmış, ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin söz konusu hak ile ilgili genel yaklaşımı kısaca özetlenmiş mümkün olduğunca veri tabanında yer alan davalardan ve bunlar içerisinde yine mümkün olduğunca Türkiye'nin taraf olduğu davalar arasından seçim yapılmak suretiyle bu ilkelerin çocuk hakları davalarında uygulanmasını yansıtan örnekler verilmiştir. Konsey üyesi ülkelerdeki dava süreçlerinde kamuoyunun ilgisini çeken bazı kararlar ise kutu içerisinde aktarılmıştır.

2.2.1. Ayrımcılık Yasası

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Ayrımcılık Yasası"nı düzenleyen 14. maddesine göre:

“ Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır. ”

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de ise bu konu 2. madde ile düzenlenmiştir. Buna göre:

“ 1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrımcılık gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrımcılığa veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Ayrımcılık Yasağı

Sözleşme'nin 14. maddesinde yer alan "ayrımcılık yasağı" en basit şekliyle, benzer durumda bulunanlara, objektif ve makul bir gerekçe olmaksızın farklı muamelede bulunulması durumunda ihlal edilmiş olmaktadır. Farklı bir muamele söz konusuysa, bu farklı muamelenin, meşru bir amaca hizmet etmesi, hedeflenen amaç ve kullanılan araç arasında makul orantılılık ilişkisi bulunması gerekir. Eğer yukarıda sayılan unsurlar yoksa farklı muamele ayrımcılık anlamına gelecektir.

Burada ayrıca 14. maddede yer alan "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlükler" ifadesine dikkat çekmek gerekmektedir. Bunun anlamı kısaca, Sözleşme'de bulunmayan bir hak ile ilgili herhangi bir farklı muamele iddiasının 14. Madde kapsamında değerlendirilemeyeceği ve 14. maddenin ihlali iddiasının ancak Sözleşme'de yer alan başka bir hakla birlikte ileri sürülebileceğidir.

Gerçi Sözleşme'ye Ek 12 No'lu Protokol²³ ile genel bir ayrımcılık yasağı düzenlemesi getirilmiştir, ancak Türkiye bu protokolü imzalamasına rağmen henüz onaylamamıştır. Çocuklarla ilgili olarak aile birliği içinde doğmuş olmaktan ya da olmamaktan kaynaklanan farklı düzenleme ve uygulamaların ayrımcılık yasağı bağlamında sıklıkla mahkemenin önüne geldiği görülmektedir. Örneğin, Mazurek - Fransa²⁵ davasında, davaya konu olan olay esnasında yürürlükte bulunan Fransız Medeni Yasasının ilgili maddesi, meşru ve gayrimeşru çocuklar arasında ayırım gözetmektedir. Gayrimeşru çocuklar meşru olmaları ya da sonradan meşru kabul edilmeleri halinde alacakları miras payının yarısına hak kazanabilmektedir; mahrum kaldıkları miras payı ise meşru çocuklara verilmektedir. Olayda başvuru gayrimeşru çocuk statüsü nedeniyle miras hakkının bir kısmından, kardeşi lehine, mahrum kalmıştır. AİHM'ye göre ilgili düzenleme kullanılan araçla hedeflenen amaç arasında orantılılık zorunluluğunu yerine getirmemektedir. Adı geçen davada AİHM, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yukarıda aktarılan 2. maddesine de atıfta bulunmuştur. Benzer biçimde Marckx – Belçika²⁶ davasında da AİHM, meşru ve gayrimeşru çocuk arasında mirasçılık bağlamında farklı düzenlemelerin söz konusu olmasının ayrımcılık anlamına geldiğine karar vermiştir.

Çocukların ayrımcılık yasağı ihlaline sıklıkla maruz kaldığı başka bir alan ise eğitimidir. Eğitim hakkına ilişkin başkaca örnekler ilgili bölümde verilecek olmakla birlikte, eğitim hakkıyla birlikte ayrımcılık yasağının ihlal edildiği bir örnek, görme

23 Protokol 4 Kasım 2000 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Protokol'ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, fakat henüz onaylamamıştır.

24 33290/96, Salgueiro Da Silva Mouta- Portekiz, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/salgueiro-da-silva-mouta-portekiz>

engelli çocuğun konservatuar sınavını kazanmış olmasına karşın engeli gerekçe gösterilerek kaydının yapılmamasına ilişkin Çam – Türkiye²⁷ davasıdır. Adı geçen olayda AİHM, ilgili tarafından sağlık raporu sunulmasına karşın idarenin kayıt yapmamasının, yalnızca başvurunun görme engelli olması durumuna dayandığına işaret etmiştir. Dolayısıyla, Mahkeme, başvurucuya objektif ve makul bir gerekçe sunulmaksızın, yalnızca görme engelli olması nedeniyle, söz konusu konservatuarda eğitim görme olanağının tanınmadığı kanısındadır ve Sözleşme'nin 14'üncü maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Salgueiro Da Silva Mouta- Portekiz²⁴

Başvurucu ve boşandığı eşinin bir kızları vardır, boşanma sürecinde taraflar velayetin annede kalması ve başvuru babaya görüşme hakkı tanınması konusunda uzlaşmışlardır. Ancak anne başvurunun çocuğu görmesini engellemiştir, çocuğa ise kendisi bakmamakta onun yerine bu görevi anneanne ve dede üstlenmektedir. Bunun üzerine başvuru baba, çocuğun velayetini almak için açtığı davayı kazanmıştır. Başvuru baba halihazırda eşcinsel bir birliktelik yaşamaktadır. Annenin başvurusu üzerine temyiz mahkemesi, küçük bir çocuğun annesinden ayrılmaması gerektiği ve eşcinsel bir çevrenin çocuğun gelişimi açısından sağlıklı sayılamayacağı gerekçesiyle, çocuğun velayetinin tekrar anneye verilmesine karar vermiştir. AİHM önüne gelen olayı değerlendirmiş, yerel mahkeme kararının lafzının velayetin anneye verilmesi kararının açıkça temel olarak babanın cinsel yönelimine dayandığını ve bunun, başvurunun açıkça diğer ebeveyn karşısında ayrımcılığa uğradığını gösterdiğini belirterek, sözleşmenin 8. maddesiyle birlikte 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2.2.2. Yaşam Hakkı

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Yaşam Hakkı"nı düzenleyen 2. maddesinin ilk fıkrasına göre:

25 34406/97, Mazurek – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mazurek-fransa>
26 6833/74, Marckx – Belçika, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/marckx-belcika>
27 51500/08, Çam – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/cam-turkiye>

Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

Aynı maddenin ikinci fıkrası ise şöyledir:

Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;*
- b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;*
- c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılma*

ÇHS'nin yaşam hakkını düzenleyen 6. maddesi ise şöyledir:

- 1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.*
- 2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.*

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Yaşam Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "yaşam hakkı"nı düzenleyen 2. maddesi, devlete, kasıtlı ve kanuna aykırı şekilde kişinin yaşamına son verilmesinden kaçınma yükümlülüğü yanında, egemenlik alanında bulunanların yaşamlarını güvence altına alacak tedbirler alma yükümlülüğü getirmektedir.

AİHM içtihadına göre, bireyin hayatının üçüncü bir kişinin eylemlerinden dolayı "gerçek ve yakın tehlike" altında olduğunun kamu makamlarınca "bilinmesi" veya "bilinmesinin gerektiği" durumlarda devlet "bireyin yaşamını" "korumakla" yükümlüdür.

Devletin pozitif yükümlülüğü aynı zamanda, mağdura uygun bir tazminat sağlanmasını; failerin sorumluluklarının tespit edilmesini sağlayacak "etkin" ve "bağımsız" yargı sisteminin kurulmasını da içerir.

Oyal – Türkiye²⁸

İzmir’de bir hastanede prematüre olarak doğan bebeğe kasık ve göbek fıtığı teşhisi konulması üzerine uygulanan tedavi esnasında Kızılay’dan alınan kan nakledilmiş, kan naklinden dört ay sonra bebeğin Edinilmiş Bağışıklık Yetmezlik Sendromuna (AIDS) dönüşebilen HIV virüsü kaptığı tespit edilmiştir. AİHM, davada, mağdur ölmemiş olsa dahi istisnai koşullarda (örneğin mağdurun hayatını tehdit eden ciddi bedensel zarara uğraması, yaşama şansının azalması) 2. Madde hükmünün uygulanabileceğine ilişkin içtihadını tekrar etmiş ve somut olayda yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Uyguladığı şiddet ve öldürme tehditleri polise defalarca bildirilmesine rağmen hakkında tedbir alınmayan babanın, çocuklarını öldürmesine ilişkin Kontrova -Slovakya²⁹ davasında, AİHM, somut olayda kamu görevlilerinin, söz konusu kişilerin yaşamına yönelik gerçek ve yakın tehlikeyi biliyor olmalarına karşın gerekli tedbirleri almayarak eylemsiz kalmalarının sözleşmenin 2’nci maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir.

Buna karşılık, bir ameliyat sırasında hastanede hayatını kaybeden altı yaşındaki çocuğa ilişkin Mehmet Günay ve Güllü Günay-Türkiye³⁰ davasında ise sağlık çalışanlarına atfedilecek bir ihmal olmadığından dolayı 2’nci maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.

17 yaşında bir mahkûmun kendisini çarşafıla asarak intihar etmesine ilişkin Çoşelav-Türkiye³¹ davasında, yetkili makamların, Bilal Çoşelav’ın yaşam hakkını koruyamamaları nedeniyle AİHS’nin 2’nci maddesinin esas bakımından ihlal edildiğine karar verilmekle birlikte, aynı zamanda kişinin ölümüne yol açanların sorumluluklarının tespit edilmesine yönelik “etkili” bir soruşturma yürütülmediğinden hareketle 2’nci maddenin usul bakımından da ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

28 4864/05, Oyal – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/oyal-turkiye>

29 7510/04, Kontrova-Slovakya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/kontrova-slovakya>

30 52797/08, Mehmet Günay ve Güllü Günay – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mehmet-gunay-ve-gullu-gunay-turkiye>

31 1413/07, Çoşelav-Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/coselav-turkiye>

2.2.3. Düşünce, İfade, Din ve Vicdan Özgürlükleri

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü" kenar başlığını taşıyan 9. maddesi aşağıdaki gibidir:

- “ 1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.
2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.
- ”

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de de düşünce, din ve vicdan özgürlüğü tek bir maddede bir arada düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 14. maddesine göre:

- “ 1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.
2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.
3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.
- ”

İfade özgürlüğü ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesinde düzenlenmiş bir konudur. Buna göre:

- “ 1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.
- ”

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de çocuğun ifade özgürlüğünü güvence altına alan madde 13. maddedir:

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Düşünce, Din, Vicdan ve İfade Özgürlükleri

AİHM içtihadına göre inanç özgürlüğünün içsel boyutu, yani kişinin, inanma/ inanmama ve inancını değiştirme özgürlüğü mutlak ve taraf devletler tarafından hiçbir koşulda sınırlanamaz. Öte yandan ibadet, öğretim, uygulama ve ayinler aracılığıyla dinini veya inancını açıklama özgürlüğü, bundan farklı olarak ikinci fıkrada belirtildiği üzere kanunda öngörülmüş olması, meşru bir amaç güdüyor olması ve demokratik bir toplumda gerekli olması şartıyla sınırlanabilecektir. Kişinin inancı, bu inancın dışı vurulması, inançla yakından bağlantılı, ibadet, inancın öğretilmesi, dini uygulamalar, ilgili dinin kurallarına uyulması gibi eylemler g'uncu maddenin koruduğu alanın kapsamındadır. Ancak bu koruma kamusal alanda inanç tarafından güdülenen her davranışa sınırsız bir özgürlüğü taahhüt etmez. g'uncu maddede yer alan "uygulama" sözcüğü dini saikle yapılan her türlü davranışın korunacağını ifade etmemektedir. Örneğin insan kurban edilmesini öngören bir dini ayin ya da uygulama g. maddenin koruması altında kendine yer bulamayacaktır. Bir inancın bu maddenin koruması altında bulunabilmesi için belli bir ciddiyet, bütünlük ve öneme sahip olması gerektiğini de belirtmek gerekir. "Uçan Spagetti İnanç" gibi bir

inanç bu maddenin koruması altında değerlendirilmezken örneğin Semavi dinler, Budistlik, Yehova Şahitliği gibi inançlar yanında Agnostiklik, Ateistlik gibi inançlar 9. madde kapsamında değerlendirilmektedir.

Çocukların inanç özgürlüğüne ilişkin davalar genelde eğitimle ilgili olarak mahkemenin önüne gelmektedir. "Eğitim Hakkı" başlığı altında örnek olarak verilen Hasan ve Eylem Zengin³² - Türkiye kararı bu tür davalardan sadece birisidir. Sıklıkla müfredatta yer alan zorunlu ya da seçmeli din derslerine ilişkin olarak ortaya çıkan bu ve benzeri örnekler dışında, çocukların okula devam ederken giydikleri, dini aidiyet ifade eden kıyafetlere ilişkin uyuşmazlıklar da AİHM'de başvurusu konusu olmaktadır. Fransa'da 11 yaşında bir öğrencinin, devam ettiği okulda beden eğitimi derslerine baş örtüsüyle girmekte ısrar etmesi, idare tarafından başörtüsünün bu derslere uygun olmadığını belirtilmesi ve sonrasında derslere iştirak etmeyen öğrencinin özen yükümlülüğünü ihlal ettiği ve derse devam etmediği gerekçesiyle okuldan atılmasıyla ilgili Doğru -Fransa³³ davası bu örneklerden biridir. Bu olayda mahkeme, başvurusunun diğer derslere baş örtüsüyle katılabildiğini, ilgili uygulamanın mutlak bir yasak olmayıp sadece beden eğitimi dersiyle ilgili olduğunu tespit ederek ulusal otoritelerin, spor derslerinde başörtüsü takılmasının sağlık ve güvenlik gerekliliklerine aykırı olduğu sonucuna ulaşmasını makul bulmuştur. Olayda 9. maddenin ihlal edilmediğine karar veren mahkeme, başvurusunun eğitimine mektupla öğretim yoluyla devam edebildiğini belirterek uygulanan yaptırımın da orantısız olmadığını hükme bağlamıştır.

Mahkemenin ifade özgürlüğü ile ilgili içtihadına gelince kısaca şunları söylemek mümkündür. Mahkemeye göre, demokratik toplumda vazgeçilemez kavramlardan biri olan ifade özgürlüğü, sadece genel kabul gören, zararsız veya önemsenmeyen düşünceler için değil, aynı zamanda devletin veya toplumun herhangi bir kesiminin aleyhinde olan, rahatsızlık verici veya şok edici düşünceler için de geçerlidir. Bu noktada yukarıda metni verilen 10. maddenin 2. fıkrasında bu özgürlüğün hangi hallerde sınırlanabileceğinin belirtilmiş olduğunu hatırlatmak gerekir. Ancak Mahkeme bu sınırlama sebeplerinin taraf devletlerce kullanımını sınarken katı ve fazlasıyla titiz bir yaklaşım benimsemektedir. Mahkemenin genel yaklaşımı, taraf devletlerin, ifade eylemi üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak sınırlayıcı, engelleyici veya sıkıntı verici, külfet getirici etki yaratan herhangi bir filini esas olarak ifade özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirmektir. Mahkeme ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamalara ilişkin düzenlemenin dar yorumlanması gerektiğini ve bu sınırlamaya neden ihtiyaç olduğunun ikna edici şekilde ortaya konulmasının şart

32 1448/04, Hasan ve Eylem Zengin - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/hasan-ve-eylem-zengin-turkiye>

33 27058/05, Doğru -Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/dogru-fransa>

olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda mahkemenin, şiddet söylemi, şiddete teşvik, nefret söylemi ve hakaret gibi kategoriler dışında ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamaları sözleşmeye uygun bulması pek mümkün görünmemektedir.

AİHM, 12 yaş ve üzeri okul çocuklarına yönelik olarak basılan "The Little Red Schoolbook" (Küçük Kırmızı Okul Kitabı) adlı kitabın toplatılıp imha edilmesine ilişkin olarak incelediği Handyside – Birleşik Krallık³⁴ davasında az önce kısaca anılan yaklaşımı ortaya koymuştur. Ancak pornografi, kürtaj, mastürbasyon gibi cinselliğe ilişkin konular ve yasa dışı uyuşturucu madde kullanımına ilişkin içerikler sebebiyle, gelişimlerinin önemli bir aşamasında olan gençler tarafından, kitabın kendileri için zararlı olabilecek bazı eylemlerde bulunmayı hatta belli suçlar işlemeyi teşvik eder biçimde yorumlanabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple, çocukların haklarını korumaya yönelik taraf devlet işleminin, maddenin 2. fıkrası çerçevesinde bir müdahale olduğuna ve 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

2001 yılında ilgili eğitim müdürlüklerine dilekçeyle başvurarak çocuklarının devam etmekte oldukları devlet okullarında Kürtçe eğitim almalarını talep eden başvuru sahiplerinin, bu eylemlerinin PKK tarafından yönlendirildiği şüphesiyle evlerinin aranması, suç teşkil eden hiçbir şey bulunmamasına karşın gözaltına alınmaları, sadece anayasal dilekçe haklarını kullanmalarına karşın ceza soruşturmasına uğramalarına ilişkin Döner ve Diğerleri- Türkiye³⁵ davasında mahkeme, başvuru sahiplerinin yalnızca dilekçe vermekten ötürü karşılaştıkları uygulamaların ifade hürriyetlerine müdahale boyutuna ulaştığına, bu kişilerin aklanmış olmasının mağdur statülerini ortadan kaldırmadığına karar vermiştir. Mağdurları çocuk olmasa da içeriği itibarıyla çocukların eğitim hakkını doğrudan ilgilendiren bu kararda, AİHM dava süreci devam ederken yapılan yasal bir değişiklikte Kürtçe eğitimin en azından özel eğitim kuruluşlarında olanaklı hale getirildiğini de tespit eden mahkeme, terörle mücadeledeki güçlüklerin, tek başına ulusal makamları 10. madde çerçevesindeki yükümlülüklerinden kurtarmadığının altını çizmiştir.

34 5493/72. Handyside – Birleşik Krallık.
<http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/handyside-birlesik-krallik>

35 29994/02. Döner ve Diğerleri- Türkiye.
<http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/doner-ve-digerleri-turkiye>

2.2.4. Özel Yaşam ve Aile Yaşamı

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı kenar başlıklı 8. maddesi şöyledir:

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ise bu konu temel olarak 16. maddede düzenlenmiştir:

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılmaz.
2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

AİHM içtihadında özellikle çocuk bakımından önem arz eden evlat edinilme, aile birleşmesi, çocuğun velayeti, kökenlerini bilme hakkı gibi konular da 8. madde kapsamında değerlendirildiğinden, buna paralel olarak; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin evlat edinmeyi düzenleyen 21., çocuğun yetiştirilmesinde ana-babanın ve devletin sorumluluklarını düzenleyen 18., evlat edinilmeyi de kapsar biçimde, aile ortamından yoksun çocuğun korunma hakkını düzenleyen 20., ana-babasını bilme hakkını da içeren, isim ve vatandaşlık hakkını düzenleyen 7., kimliğin korunmasını düzenleyen 8., ana- baba ile yaşama hakkını düzenleyen 9., ailenin yeniden birleşmesini düzenleyen 10. maddelerinin de özel hayatın ve aile hayatının korunmasına ilişkin olarak değerlendirilmesi gerekir.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Özel Yaşamın ve Aile Yaşamının Korunması

Hangi konuların 8. maddenin koruması kapsamında olduğu esas olarak mahkemenin içtihadıyla belirlenmektedir. Mahkeme önüne gelen somut olayı dikkate alarak, konunun 8. madde kapsamına girip girmediğini değerlendirir. Çocuk bakımından özellikle bir üst başlıkta da anılan kimliğe ve kökene ilişkin konular, velayet, evlat edinilme, aile birleşmesi gibi konular 8. madde bakımından önemlidir.

Z.H. ve R.H. – İsviçre³⁶

1996 ve 1992 doğumlu Afganistan vatandaşları olan Z.H. ve R. H. 2011 yılında İtalya üzerinden İsviçre'ye gelerek burada iltica başvurusunda bulunmuş, bu başvuru sırasında 2010 yılında, ilk başvurucu 14 yaşındayken, İran'da dini nikahla evlendiklerini ileri sürmüş ancak bunu gösteren bir belge sunmamışlardır. İsviçre makamları başvurucuların evliliğinin İsviçre'de geçerli kabul edilemeyeceğini, zaten Afganistan kanunlarının da 15 yaşından küçüklerin evlenmesini açıkça yasakladığını, Afgan hukukundan bağımsız olarak bu evliliğin İsviçre kamu düzeni bakımından kabul edilemez olduğunu, nitekim 16 yaşından küçük bir çocukla cinsel ilişkinin ceza kanununda tanımlanmış bir suç olduğunu ve başvurucuların aile olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirterek iltica başvurularını reddetmiş, reşit olmayan ilk başvurucu için kanuni temsilci atamıştır. Başvurucuların iltica talepleri hakkındaki karara karşı itirazları kabul edilmemiş, bunun ardından ikinci başvurucu sınırdışı edilerek geldiği ülke olan İtalya'ya gönderilmiştir. Başvurucular, ayrı kaldıkları dönemde AİHS'nin 8'inci maddesi bağlamında aile hayatına saygı duyulması haklarının ihlal edildiğini öne sürmektedir. AİHM bu başvuruda, Sözleşme'nin 8'inci maddesinin herhangi bir taraf devlete 14 yaşında bir çocuğun dini ya da başka herhangi bir tür evliliğini tanıma yükümlülüğü getirmeyeceğini belirterek, 8'inci maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Gaskin – Birleşik Krallık³⁷

1 yaşına gelmeden annesini kaybeden ve çocuk koruma sistemine dâhil edilen başvurucu, rüşünü kazanana kadar bu sistemde kalmıştır. Sonrasında, çeşitli koruyucu ailelerin yanında kaldığı bu dönemde kötü muameleye maruz kaldığını ileri sürerek, bundan kaynaklanan sorunların üstesinden gelebilmek

³⁶ 60119/12, Z.H. ve R.H. – İsviçre, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159050>

³⁷ 10454/83, Gaskin – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/gaskin-birlesik-krallik>

ve geçmişini öğrenebilmek amacıyla, bu süreçte, nerelerde, kimlerle ve hangi koşullarda kaldığı hakkında detayları öğrenmek istemiş, ancak kendisine, üçüncü kişilerin gizliliğini ihlal etmeme yükümlülüğü işaret edilerek, konuyla ilgili çok sınırlı erişim sağlanmıştır. AİHM'ye göreyle ilgili kayıtlar, sisteme dâhil olan çocuklar için, ebeveynleriyle ilgili anı ve deneyimlerin yerine geçer niteliktedir. Başvurucunun çocukluğuna, gelişimine ve geçmişine ilişkin hayli kişisel nitelikte veriler içeren bu dosyaların, ilgilinin kişisel tarihi hakkında bilgi edinebileceği temel kaynak olduğuna kuşku yoktur ve başvurucunun 'aile ve özel hayatına' ilişkin oldukları açıktır.

Doğumda annesi tarafından devlet gözetimine bırakılmak suretiyle terk edilen ve daha sonra evlat edinilen başvurucunun, bu işlemi yaparken kimliğinin çocuktan gizlenmesini talep eden annesinin ve diğer aile üyelerinin kimliğini bulmak istemesi üzerine, kendisine biyolojik ailesiyle ilgili olarak yalnızca onların kimliklerini açık etmeyen bazı bilgiler verilmesi sonrasında, 8'inci maddede düzenlenen özel hayata saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM önüne getirdiği Odièvre – Fransa³⁸ davasında, mahkeme, kişinin kökenini bilme hakkının özel yaşam kavramının geniş yorumundan kaynaklandığını, ancak öte yandan annenin kimliğinin gizli kalması isteğinin de özel yaşama saygı gösterilmesi kapsamına girdiğini belirtmiştir.

Mahkemenin değerlendirmesine göre bir yandan kökleri hakkında bir fikir edinebilmesi için başvurucuya biyolojik ailesine ilişkin olarak onların kimliklerini açık etmeyen bazı bilgiler verirken, öte yandan kimliklerini açık etmeyerek onların haklarını da koruyan taraf devlet karşılıklı çıkarlar arasında denge kurmuştur. Devletin bu dengeyi kurarken takdir yetkisinin sınırları içerisinde kaldığına kanaat getiren mahkeme 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Evlilik bağı dışında doğmuş olan başvurucunun ulusal mahkemede açtığı babalık tespit davasının davalının babalığın tespitine yönelik DNA testinden sürekli kaçması sebebiyle bir türlü sonuçlanamaması üzerine, yerel mahkemelerin karar verme sürecini yönetmede yetersiz olması sebebiyle kişisel kimliğinin belirsiz kaldığı gerekçesiyle "özel ve aile hayatına saygının" ihlal edildiğini ileri sürerek AİHM önüne getirdiği Mikulic – Hırvatistan³⁹ davasında ise, davacı açısından önemi dikkate alındığında ulusal mahkemenin konuya özel bir özen göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Davalının DNA testi randevularına hiç iştirak etmediği bir durumda, hukuk sisteminin makul bir süre içerisinde bu gerekliliğin karşılanmasını sağlayacak

38 42326/98, Odièvre – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/odievre-fransa>

39 53176/99, Mikulic – Hırvatistan, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mikulic-hrvatistan>

bir düzeneğe sahip olması beklenir. Davalıyı zorunlu DNA testine sokacak bir yöntem öngörmemiş bir sistemin 8'inci maddedeki yükümlülüklerle uyum içerisinde olduğu kabul edilebilir, ancak böyle bir durumda babalık tesis edilmesini talep eden kişinin hakları güvence altına alınmalıdır ve orantılılık ilkesi gereği babalığın hızlı bir şekilde tespit edilmesine yönelik alternatif yöntemler geliştirilmelidir. AİHM'ye göre taraf devlet, başvuruçunun haklarıyla baba olduğu iddia edilen kişinin hakları arasında kurması gereken dengeyi kuramamış, başvuruçunun kişisel kimliği belirsiz kalmıştır ve dolayısıyla Sözleşme'nin 8. maddesi ihlal edilmiştir.

2.2.5. Çocuğa Karşı Şiddet

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin işkence yasağını düzenleyen 3. Maddesine göre:

“ Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz. ”

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de aynı husus birkaç madde kapsamında düzenlenmiş olmakla birlikte çocukların her türlü şiddetten korunması özellikle Sözleşme'nin 19. Maddesi tarafından düzenlenmektedir.(bkz. aşağıda 2.2.6.)

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Çocuğa Karşı Şiddet

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi sadece işkence yasağını değil insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasalarını da kapsamaktadır, diğer bir ifadeyle bu madde kapsamında insan onuruna ve kişinin fiziksel bütünlüğüne yönelik geniş bir yelpazedeki saldırılar engellenmeye çalışılmaktadır.

Ana hatlarıyla bakıldığında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından 3. Madde'nin hem esasa ilişkin unsurları, hem de işkence ve diğer insanlık dışı muamele iddialarının soruşturulması yükümlülüğü gibi prosedüre ilişkin unsurları içerir şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Taraf devletlerin 3. Maddeyi hem kötü muamelenin kasti olarak uygulanmasıyla, hem de gerekli girişimde bulunmamak veya ihmal etmek veya yeterli itina kıstaslarını sağlamamak suretiyle ihlal etmesi olasıdır.

İşkence ve kötü muamele yasağı taraf devletler açısından hem negatif hem de

pozitif yükümlülükler getirmektedir, bu bağlamda özellikle çocuklara etkin koruma sağlanması gereklidir.

Her türlü kaba ve sert muamelenin bu madde kapsamında değerlendirilmesi olanaklı değildir. Mahkeme, kötü muamele için belirli bir şiddet sınırının geçilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte söz konusu Mahkeme, İrlanda – Birleşik Krallık Kararı'nda⁴⁰ söz konusu asgari sınırın eşyanın tabiatı gereği somut olayın koşullarına, kötü muamelenin süresine, fiziki ve ruhsal etkilerine, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi koşullara bağlı olarak farklılık göstereceğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, yetişkin bireyler için kötü muamele oluşturmayacak davranışlar, somut olayın koşulları dikkate alındığında çocuklar açısından kötü muamele oluşturabilmektedir.

Çocukların okulda maruz kaldıkları bedensel cezalar Mahkeme'nin önüne sıklıkla getirilen sorunlardan biri olmuştur. Mahkeme'ye göre yalnızca bedensel cezanın fiilen uygulanması değil zaman zaman ceza tehdidi de 3. Maddenin ihlali kapsamında değerlendirilebilmektedir. Yeterince gerçek ve yakın bir ihtimal söz konusuysa, yalnızca fiziksel cezanın uygulanacağı tehdidi bile 3'üncü maddenin ihlali anlamına gelebilir; bazı durumlarda kişiyi işkenceyle tehdit etmek en azından insanlık dışı davranış anlamına gelmektedir. (Bkz: Campbell ve Cosans - Birleşik Krallık⁴¹)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında çocuğa karşı bedensel veya zihinsel saldırı ve şiddetin varlığı açısından herhangi bir şiddet alt sınırı bulunmamaktadır. Buna karşın yukarıda da ifade edildiği gibi mahkeme kötü muamele açısından kural olarak belirli bir şiddet sınırının varlığını aramaktadır. Mahkeme çocukların maruz kaldığı bedensel cezalara ilişkin ilk kararı olan Tyrer – Birleşik Krallık⁴² kararında da bir şiddet eşiğinin varlığını aramakla birlikte bu eşiğin tek faktör olmadığını ve bu kriterin uygulanmasında da ilgili kişinin yaşı, sağlık durumu vb. unsurların da dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşımın Campbell ve Cosans - Birleşik Krallık gibi başka kararlarda da sürdürüldüğü görülmektedir. Mahkemenin bu içtihadı, her tür bedensel cezanın, doğrudan 3. maddenin ihlali olarak görülmesini sağlamaktan çok uzaktır. Bununla birlikte A - Birleşik Krallık kararında Mahkeme şiddet eşiği kriterini aramakla birlikte çocukların savunmasız kişiler olduklarına dikkat çekilerek, çocukların kişisel bütünlüklerine yönelebilecek tehditlere karşı devlet tarafından korunmalarının gerekliliği ifade edilmiştir. A - Birleşik Krallık⁴³ kararında okulda ya da yetkili bir makam tarafından verilen bir bedensel cezanın

40 5310/71. İrlanda – Birleşik Krallık, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-181585>

41 7511/76. Campbell ve Cosans - Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/campbell-ve-cosans-birlesik-krallik>

42 5856/72. Tyrer – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/tyrer-birlesik-krallik>

43 25599/97. A- Birleşik Krallık <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58232>

değil ebeveynin uyguladığı fiziksel cezanın Mahkeme tarafından ele alınması Mahkeme içtihadının Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile daha uyumlu bir hal aldığı şeklinde de yorumlanmaktadır.

C.A.S. ve C.S.- Romanya ⁴⁴

7 yaşında bir erkek çocuğu okuldan eve giderken bir adam tarafından takip edilmiş, adam eve zorla girerek çocuğa vahşice cinsel saldırıda bulunmuş ve çocuğa bıçak doğrultarak herhangi bir kişiye olanları anlatırsa onu öldüreceği şeklinde tehdit etmiştir. Takip eden aylarda, istismar haftada birkaç kez tekrarlanmıştır. Çocuğun olanları anlatması üzerine, babası polise başvurmuştur. Çocuk, saldırganı sıraya girmiş kişiler arasından teşhis etmiştir. Tanıklar da bu kişiyi eve girerken ya da ev çevresinde gördüklerini beyan etmişlerdir. Yapılan iki tıbbi muayene, yinelenen cinsel saldırıyla uyuşan yaralanmalar olduğunu göstermiştir. Yaklaşık yedi yıl sonra sanık duruşmaya çıkarılmış ve beraat etmiştir. Ulusal mahkeme kararında olarak mahkeme, birinci başvuruçunun olguları doğru tarif etmediğini ve hayal kurmaya meyilli olduğu da ifade edilmektedir. AIHM'ye göre İddiaların ciddiyetine ve mağdurun özellikle incinebilir olmasına karşın yapılan soruşturma ne hızlı ne de etkindir. Yetkili makamların, çocuğun cinsel istismarı vakasında, çelişen kanıtları değerlendirme ve gerçekleri ortaya koyma ya da titiz ve çocuğa-duyarlı bir soruşturma yürütme çabasında olması gereklidir. 3. ve 8. maddeler bağlamında devletlerin, çocuklara yönelik şiddet içeren cinsel saldırıları, çocuğun yüksek çıkarını dikkate alarak, etkin biçimde soruşturma yükümlülükleri vardır.

Bedensel ceza, doğası gereği bir insanın başka bir insana fiziksel acı vermesini gerektirmektedir. Öte yandan somut olayda işkence ya da insanlık dışı muamele düzeyine ulaşan derecede bir ceza olmasa dahi, söz konusu olayda, yasa tarafından izin verilen, mahkeme tarafından hükme bağlanan ve polis eliyle uygulanan kurumsallaştırılmış bir şiddetin mevcut olması 3. Madde kapsamında değerlendirilebilmektedir. Başvuruçusu şiddetli ve uzun süreli bir acı çekmese de, bu türden bir ceza 3'üncü maddenin korumayı amaçladığı, kişinin haysiyetine ve vücut bütünlüğüne yönelik açık bir ihlal oluşturabilmektedir. Tyrer – Birleşik Krallık kararında olduğu gibi yürürlükteki mevzuata dayanarak kişiyi üç sopa yeme cezasına mahkûm etmesi ve bu cezanın polis merkezinde, çocuğun babasının ve bir doktorun hazır bulunduğu halde, bir masa üzerinde eğilmek suretiyle, iki polis kollarından tutarken üçüncü polis tarafından kaba etine üç kez sopayla vurularak

44 26692/05, C.A.S. ve C.S.- Romanya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davolari/cas-ve-cs-romanya>

infaz edilmesi gibi bir durumda cezanın fiziksel etkilerinin yanında olumsuz psikolojik etkileri olabileceğinin ve çocuğun bedensel cezanın uygulanmasını beklerken çektiği manevi ıstırabın göz ardı edilmesi olanaklı değildir. Mahkeme, çocuğun maruz kaldığı cezanın, küçük düşürme unsuru bakımından değerlendirildiğinde aşağılayıcı muamele düzeyine doğası gereği zaten eriştiği durumlarda da 3. Maddenin ihlal edilmiş olacağını öngörmektedir. (Bkz: Tyrer - Birleşik Krallık)⁴⁵

Çocukların aileleri tarafından gerekli şekilde bakılmamaları, kötü koşullar altında yaşatılmaları, uzun süre ev dışında bırakılmaları ya da bir odaya kilitlemeleri gibi hadiselerde de zaman zaman maruz kalınan ihmal ve istismar insanlık dışı ve onur kırıcı davranış seviyesine ulaşabilmektedir. Ulusal makamlar, çocukları fiziksel ve psikolojik zararlardan korumakla yükümlüdür. Mahkeme, aile hayatını koruma prensibine rağmen ulusal makamların çocukları uzun süreli ihmal ve istismardan korumakta başarısız kaldığı durumlarda Sözleşmenin ihlal edildiği kanaatindedir. (Bkz: Z. ve Diğerleri - Birleşik Krallık)⁴⁶ Taraf devletler çocukları hane içi şiddete karşı da korumalıdır. Ulusal makamların özellikle şikâyeteye ve tekrarlanan şiddet eylemlerine karşı pasif kalması 3. Maddenin ihlalidir. Başvurucunun kadın olması nedeniyle hane içi şiddetin yetkili makamlarca önemsenmemesi bu durumun filen teşvik edilmesi anlamına da gelmektedir ve aynı zamanda ayrımcılık yasağı çerçevesinde değerlendirilmesi de olanaklıdır. (bkz: Talpis - İtalya)⁴⁷

3. Madde ile sağlanan koruma mutlaktır. Ulusal makamların ebeveynin isteği ve hatta rızası olmasa dahi başka bir yol bulunmadığında çocukları 3. Madde kapsamında değerlendirilebilecek ihlallerden korumak için çocukları ailelerinden alarak devlet koruması altına alması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında bir hak ihlali oluşturmamaktadır⁴⁸.

Türkiye'nin taraf olduğu başvurularda, AİHM içtihadının oluşmasında özellikle gözaltında şiddet ve hane içi şiddet vakaları nedeniyle yapılan başvurular öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, ülkemizin taraf olduğu çocuk haklarıyla bağlantılı davalar arasında özellikle Batı ve Diğerleri- Türkiye⁴⁹ (Başvuru no:33097/96 ve 57834/00), Okkalı- Türkiye⁵⁰ (Başvuru no:52067/99), Opuz - Türkiye⁵¹ (Başvuru no. 33401/02) Aydın / Türkiye⁵² (Başvuru No: 23178/94) kararları Mahkeme uygulamasının Türkiye özelinde somutlaştığı örneklerdir.

45 5856/72, Tyrer - Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/tyrer-birlesik-krallik>

46 29392/95, Z. Ve Diğerleri - Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/z-ve-digerleri-birlesik-krallik>

47 41237/14, Talpis - İtalya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171994>

48 11308/16 ve 11344/16, Tlapak ve Diğerleri - Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181584>

49 68125/14 ve 72204/14, Wetjen ve Diğerleri - Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181583>

50 33097/96 ve 57834/00, Batı ve Diğerleri- Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/bati-ve-digerleri-turkiye>

51 52067/99 Okkalı- Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/okkali-turkiye>

52 33401/02 Opuz - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/opuz-turkiye>

53 23178/94 Aydın / Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/aydin-turkiye>

2.2.6. Çocuğun Cinsel İstismarı

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Çocuğun cinsel istismarı vakaları ve sözleşme hakları arasındaki bağ hemen her vakada farklılık gösterse de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne gelen ve cinsel istismar içeren vakalar büyük çoğunlukla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. (bkz. yukarıda 2.2.5.) ve 8. Maddeleri (bkz. yukarıda 2.2.4.) kapsamında ele alınmaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de çocuğun cinsel istismarı konusu esas olarak 19. ve 34. Maddelerde düzenlenmiştir. Sözleşmenin 19. Maddesi metni şu şekildedir:

“*Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.*

Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete'de, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin hem İngilizce metni hem de Türkçe tercümesi yayınlanmıştır. Sözleşme'nin 54. maddesine göre Sözleşme'nin İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri aynı derecede geçerlidir.

Sözleşme'nin Resmi Gazete'de de yayınlanan İngilizce metninde kullanılan ifade "sexual abuse" (cinsel istismar) olmasına karşın Türkçe çeviride "ırza geçme" ifadesi tercih edilmiştir. Sözleşme'nin 54. maddesi hükmü ile birlikte değerlendirildiğinde Türkçe metindeki ırza geçme ifadesinin her tür cinsel istismarı kapsayacak şekilde geniş anlaşılması gerekmektedir.

Sözleşmenin 34. Maddesinde çocukların cinsel istismardan korunmasına yönelik oldukça kapsamlı bir düzenleme kabul edilmiştir:

Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

- a. Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması;*
- b. Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;*
- c. Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini,*

önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İtihatlarında Çocuğun Cinsel İstismarı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne AIHS'nin 8. maddesinin temel amacı bireyleri kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı korumaktır. Bu koruma kapsamında taraf devletin keyfi müdahaleden kaçınma biçimindeki yükümlülüğünün yanında özel hayat ve aile hayatına etkin saygı olarak nitelendirilebilecek pozitif yükümlülükleri de olduğu kabul görmektedir. AIHM, ülkesinde cinsel ilişkiye rıza için belirlenen asgari yaş olan, on altı yaşını doldurduğunun ertesi gününde kalmakta olduğu çocuk evinin yetkililerinden birinin bir akrabasının tecavüzüne uğrayan zihinsel engelli bir çocuğa dair kararında olayın yaşandığı ülkenin özel hukuk mevzuatı ile sağladığı korumayı yetersiz bulmuştur. (Bkz: X ve Y – Hollanda⁵³)

Mahkemeye göre bu türden vakalarda medeni hukukun sağladığı koruma yeterli sayılamaz mutlaka ceza yasaları yoluyla da elverişli ve etkin koruma sağlanmalıdır. AIHS'nin 8. maddesi uyarınca kişinin vücut bütünlüğünü koruma pozitif yükümlülüğü, çocuklara karşı tecavüz ve cinsel istismar gibi ağır eylemler konusunda etkin cezai hükümler alınmasını gerektirmektedir ve bu pozitif yükümlülük söz konusu yasal hükümleri uygulamaya geçirme aracı olan ceza soruşturmasının etkinliğine ilişkin konulara kadar uzanabilecektir. (Bkz: G.U – Türkiye⁵⁴)

Mahkemeye göre özellikle kolluk güçlerince çocuklara karşı uygulanan kötü muamelelere ilişkin değerlendirmelerde, mağdurun cinsiyeti ve yaşının küçüklüğü dikkate alınmalıdır. Mahkeme, Türkiye'ye ilişkin bir kararında başvurucuya uygulanan fiziki ve ruhsal şiddetin ve özellikle tecavüzün işkence niteliğinde olduğuna karar vermiştir. (Bkz: Aydın – Türkiye⁵⁵)

Mahkeme, sözleşmenin 3 ve 8. maddeleri bağlamında üye devletlerin tecavüzü

53 8978/80, X ve Y - Hollanda, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603>

54 16143/10, G.U. - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/gu-turkiye>

55 23178/94, Aydın - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/aydin-turkiye>

etkin bir şekilde cezalandırarak ceza yasalarını yürürlüğe koyma ve bu yasaları etkin soruşturma ve kovuşturma ile uygulama pozitif yükümlülüğü altında olduklarını vurgulamıştır.

Tarihsel olarak, bazı ülkelerde tecavüz vakalarında fiziki zorlamanın ve fiziki direnişin kanıtlanması gerekliliği aranmış olsa da günümüzde artık mevzuatın daha geniş yorumlanmasına ve şekilci tanımların terkedilmesine yönelik istikrarlı bir eğilim bulunmaktadır. Mağdurun tecavüzü deneyimleme biçimine dair gelişen anlayış, cinsel istismar mağdurlarının – özellikle erginlik yaşının altındaki kızların- genellikle çeşitli psikolojik etmenler nedeniyle ya da failden kaynaklanabilecek şiddetten korkularından ötürü fiziki direnç göstermediklerini, göstermektedir. Mahkeme M.C. – Bulgaristan⁵⁶ kararında mağdurun fiziki olarak direnmesi gerekliliğinin artık Avrupa ülkelerinin yasalarında yer almadığına dikkat çekerek cinsel suçlarda, her durumda fiziki direnişin kanıtlanmasını gerektirme gibi, her tür katı yaklaşımın belirli tecavüz türlerinin cezasız bırakılması riskine neden olduğu ve böylece bireyin cinsel özerkliğinin etkin korunmasını tehlikeye attığını ifade etmiştir. AİHM'ye göre devletlerin – karşılaştırmalı ve uluslararası hukukun modern standartları ışığında değerlendirilen pozitif yükümlülüklerine içkin tecavüz ve cinsel istismarının her türünü cezalandıran bir ceza hukuku sistemini kurma ve uygulama gerekliliği bulunmaktadır.

M.C. – Bulgaristan

Başvurucu 14 yaş 10 aylıkken iki adamın tecavüzüne uğradığını ileri sürmüştür. Olay tarihinde yürürlükte olan ulusal mevzuata göre 14 yaşından küçük kişilerle cinsel ilişkiye girmek suçtur ve bu durumda rıza dikkate alınmaz. Daha sonra yapılan soruşturmada başvurusunun cinsel ilişkiye zorlandığını gösteren yeterli kanıt olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bölge Savcısı güç kullanma ya da tehdit iddialarının, özellikle başvurusunun direnmemesi ve başkalarından yardım istemeye çalışmadığının belirlenmesi dolayısıyla makul şüphenin ötesine geçecek şekilde ortaya konamaması nedeniyle incelemeye son vermiştir. Başvurusunun, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne sunduğu bir mütalaada, faili tanıyan tecavüz mağdurlarınca gösterilen en yaygın tepkinin "donmuş korku" (travmatik psikolojik enfantilizm sendromu) olduğu belirtilmiştir.

53 8978/80. X ve Y - Hollanda. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57603>

54 16143/10. G.U. - Türkiye. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/gu-turkiye>

55 23178/94. Aydın - Türkiye. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/aydin-turkiye>

56 39272/98. M.C. – Bulgaristan. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mc-bulgaristan>

AİHM, sözleşmenin 3 ve 8. Maddeleri bağlamında üye devletlerin tecavüzü etkin bir şekilde cezalandıracak ceza yasalarını yürürlüğe koyma ve bu yasaları etkin soruşturma ve kovuşturma ile uygulama pozitif yükümlülüğü altında olduklarını vurgulamıştır. Mahkemeye göre çağcıl standart ve eğilimlere uygun olarak üye devletlerin 3. ve 8. Maddeler uyarınca pozitif yükümlülükleri, mağdurun fiziki direnişinin yokluğu da dâhil olmak üzere rızaya dayanmayan her tür cinsel eylemin, cezalandırılması ve etkin soruşturulması olarak görülmelidir.

Mahkeme, çocuk istismarı konusunda çocuğun çıkarları ile potansiyel istismarcıların korunması konusunda dengenin çocuğun istismardan korunmasına ağırlık verecek şekilde kurulmasından yanadır. Mahkemeye göre aşırı erken harekete geçmekle yeterince çabuk harekete geçmemek arasında ince ve hassas bir çizgi bulunmaktadır; istismarın dayanaksız olması riskinin olduğu durumlarda çocuğa dair kararların verilmesi süreci bu kararlardan rahatsız olabilecek ebeveynin ithamlarına maruz kalma olasılığı nedeniyle sekteye uğramamalıdır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocukların cinsel istismardan korunmasına dair pornografiyi de içeren detaylı düzenlemesine karşın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamasında çocukların pornografiden korunmasına ya da pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak istismarına dair kararlar oldukça azdır. AİHM, çocuk pornografisi sorununu çeşitli kararlarında AİHS'nin 8. Maddesi bağlamında irdelenmiştir. Söderman – İsveç kararında⁵⁷ üvey babasının, banyoda gizlediği kamera ile kendisini duş alırken filme almaya çalıştığını iddia eden 14 yaşındaki başvuru Eliza Söderman, İsveç yasalarının özel yaşamını yeterince koruyamadığını ileri sürmüştür. Üvey baba ilk derece mahkemesi tarafından cinsel istismar suçundan mahkûm edilmişse de bu karar filin cinsel istismar suçunun tanımı kapsamına girmediği gerekçesiyle temyiz aşamasında bozulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre söz konusu olay, fiziksel şiddet, istismar ya da temas içermese de başvuruçunun özel yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir.

2.2.7. Çocuk Ticareti

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çocuk ticaretini ya da genel olarak insan ticaretini doğrudan doğruya düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla

⁵⁷ 5786/08, Söderman – İsveç, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169619>

birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin 4. Maddesini insan kaçakçılığını da kapsar biçimde yorumlamaktadır (Bkz. Rantsev – Kıbrıs ve Rusya⁵⁸). AIHS'nin kölelik ve zorla çalıştırma yasağını düzenleyen söz konusu 4. Maddesi şu şekildedir:

Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz.

Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz:

- a) Bu Sözleşme'nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;*
- b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;*
- c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;*
- d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.*

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 35. Maddesi;

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçınılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

şeklinde dir.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Çocuk Ticareti

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına Ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün 3. maddesinde yer alan “insan ticareti”, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye

⁵⁸ 25965/04, Rantsev - Kıbrıs ve Rusya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-111116>

kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, "asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir⁵⁹" şeklindeki tanımın kabul edildiği görülmektedir.

Mahkeme, Sözleşmeyi günün koşullarına göre yorumlama yükümlülüğünden dolayı, değerlendirmekte olduğu olayın kulluk, kölelik ya da zorla çalıştırma olup olmadığı hakkında ayrıca yorum yapma gereği duymaksızın, içtihadında Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına Ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün 3. Maddesinde yapılan insan kaçakçılığı tanımı içerisinde kalan tüm eylemleri AIHS'nin 4. Maddesi kapsamında değerlendirmektedir. (Bkz. Rantsev – Kıbrıs ve Rusya; M. ve Diğerleri – İtalya ve Bulgaristan)⁶⁰

2.2.8. Çocuk Sağlığının Korunması Ve Engelli Çocuklar

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde sağlık hakkına ya da engelli kişilere dair herhangi bir düzenleme bulunmamasına karşın uygulamada sağlıkla bağlantılı birçok olay Sözleşmede düzenlenen başka haklarla bağlantılı olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne gelmektedir. Sağlık, tedavi ya da engellilerin haklarıyla ilgili bu başvuruların her biri kendine özgü ihlal iddialarını barındırmaktaysa da, sağlık hakkı ve engellilerin hakları ile ilgili başvuruların birçok durumda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin yaşam hakkına ilişkin 2 (bkz. yukarıda 2.2.2.), işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin 3 (bkz. yukarıda 2.2.5.), özel hayat ve aile hayatına ilişkin 8. (bkz. yukarıda 2.2.4.), ve ayrımcılık yasağına dair 14. maddesiyle (bkz. yukarıda 2.2.1.) bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede çocuk sağlığının korunması ve engelli çocukların hakları ile bağlantılı birçok hüküm bulunmaktadır; bunlar arasından Sözleşmenin 23.

59 Konu ile ilgili en güncel tanımlara Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması İçin Terimler ve Kavramlar Kılavuzundan ulaşılabilir. <http://cocukgozlemevi.org/luksemburg-kilavuzu>

60 25965/04, Rantsev - Kıbrıs ve Rusya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111116>;

40020/03, M. ve Diğerleri - İtalya ve Bulgaristan, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112576>

ve 24. Maddeleri doğrudan doğruya engelli çocukların haklarına, sağlık hizmetlerine ve sağlık hakkına ilişkindir. Söz konusu maddeler şu şekildedir:

“ Madde 23

1. Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2'nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları gözönüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgidan yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle gözönüne alınır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi

bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

- a. Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;*
- b. Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;*
- c. Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;*
- d. Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;*
- e. Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;*
- f. Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.*

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Çocuk Sağlığının Korunması Ve Engelli Çocuklar

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sağlık hakkını ya da sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkını açıkça düzenlememekteyse de sağlık hakkıyla bağlantılı olarak değerlendirilebilecek başvurularda vermiş olduğu birçok karar bulunmaktadır. Mahkeme, özellikle çocukların yaşam hakkını etkileyebilecek durumlarda taraf

devletlerin ne gibi pozitif yükümlülükleri olduğunu tespit etmeye yönelik birçok karara imza atmıştır.

Oyal – Türkiye⁶¹ kararında mahkeme, HIV virüsü taşıyan kan nakledilen bir bebeğe ilişkin olarak zararın giderilmesi için mağdur çocuğun yaşamı boyunca devam edecek tedavinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Buna ilaveten, mahkemeye göre, taraf devletler, yetkili makamların bakımı altındaki çocukların tedavilerinden de sorumludur.

Glass – Birleşik Krallık kararında⁶² da belirtildiği üzere acil durumlar haricinde, çocukların tedavisine ilişkin olarak ana-babalarının onayının alınması gerekmektedir, bu onayın alınmaması aile yaşamı ve özel yaşam hakkının bir ihlali olarak değerlendirilebilecektir.

Glass – Birleşik Krallık

Glass davasında başvuruçular ağır özürlü bir çocuk ve annesidir. Çocuğun tedavisi sürecinde anne ve çocuğu tedavi eden hekimler arasında yapılacak müdahalelere ilişkin çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bir kriz durumunda, doktorlar çocuğun terminal safhaya girdiğini düşünerek acısını azaltmak için, annesinin isteğinin aksine çocuğa diamorfin vermişlerdir. Buna ek olarak çocuğun dosyasına annesine danışılmaksızın "resisüte etmeyiniz" uyarısı eklenmiştir. Anne, çocuğunun tedavisine dair hastane tarafından verilen kararlar nedeniyle yargıya başvurmuş ancak sonuç alamamıştır. AİHM'ye göre çocuğun yasal vekili olarak annesinin onun adına hareket etme ve çıkarlarını koruma yetkisi bulunmaktadır. Annenin süregelen itirazına karşın oğlunu bir tedavi şekline zorlamak çocuğun özel yaşamına saygı hakkına müdahaledir. Yetkililerin, annenin itirazlarını bir mahkemeden yetki almaksızın geçersiz saymaları 8. maddenin ihlaline yol açmıştır.

Mahkemeye göre, özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların sağlığı, çocuklar için kabul edilen tıbbi standartlara uygun olarak korunmalıdır. Yetkililer her zaman çocuğun yüksek çıkarını gözetmeli ve çocuğa münasip bakım ve koruma sağlanmalıdır. Çocuğun özgürlüğünden mahrum bırakılması değerlendirilirken, çocuğun sağlık durumunun çocuk tutukevine uygun olup olmadığı da incelenmelidir (Bkz: Blokhin – Rusya⁶³).

61 4864/05, Oyal – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/oyal-türkiye>

62 61827/00, Glass – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/glass-birlesik-krallik>

63 47152/06, Blokhin – Rusya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davaları/blokhin-rusya>

AİHM, evde doğum yapılması ve benzeri konularda yapılacak düzenlemeleri ve ulusal uygulamaları, annenin ve bebeğin sağlığı açısından en iyi değerlendirmeyi yapabilecek olanın devlet olduğu gerekçesiyle devletin takdir yetkisi çerçevesinde değerlendirmektedir (Bkz. Dubská ve Krejzová- Çek Cumhuriyeti ⁶⁴).

AİHM, Sözleşmenin 2'nci maddesinin birinci cümlesinin, devleti, hâkimiyeti altındaki kişilerin yaşamlarını korumak için gerekli önlemleri almaya da zorladığını kabul etmektedir. Devlet, sağlık personeli bakımından yüksek bir yeterlik seviyesini sağlamak ve hastaların yaşamlarının korunmasını teminat altına almak için gerekeni yapmışsa, hastaların tedavisi kapsamında bir sağlık çalışanının yaptığı değerlendirme hatası veya sağlık çalışanları arasında kötü bir koordinasyon gibi sorunların tek başlarına öngörülen yaşam hakkının korunmasına ilişkin pozitif yükümlülük kapsamında sorumluluk doğurmayacağı kabul edilmektedir. (Bkz. Mehmet Şentürk Ve Bekir Şentürk- Türkiye⁶⁵)

Mahkemeye göre, yetkili makamların, başta engelliler olmak üzere kendi gözetimleri altındaki çocukların yaşamını ciddi ve yakın tehditlerden koruma yükümlülüğü bulunmaktadır. Yetkili makamlar, kendilerine tanınan olanaklar çerçevesinde çocukların korunması için gerekli önlemleri almak zorundadır. Personel ve gıda yetersizliği, teşhis ve tedavi için gerekli standartlara sahip olmama nedeniyle makul olmayan bir şekilde kişilerin yaşamının riske atılması da AİHS kapsamında devletin sorumluluğuna neden olabilecek hususlardır.

2.2.9. Çocuk İşçiliği

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 4. Maddesinde (bkz. yukarıda 2.2.7.) kölelik ve zorla çalıştırma yasağı aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin çocuk işçiliğine dair 32. maddesi ise şu şekildedir:

“*Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.*

64 28859/11, 28473/12 Dubská and Krejzová - Çek Cumhuriyeti, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/dubka-ve-krejzova-cek-cumhuriyeti>

65 13423/09, Mehmet Şentürk, Bekir Şentürk - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mehmet-senturk-ve-bekir-senturk-turkiye>

Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

- İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırını tespit ederler;*
- Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.*
- Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.*

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Çocuk İşçiliği

Kölelik ve zorla çalıştırma yasağına dair vakalarda AİHM özellikle taraf devletlerin zorla çalıştırma ve köleliğe karşı gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yaparak ve bu türden iddialar karşısında etkin bir soruşturma gerçekleştirerek pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği konusuna odaklanmaktadır.

Mahkemeye göre "Çocuklar ve diğer savunmasız bireyler, kişisel bütünlüğün ihlali şeklindeki ciddi ihlallere karşı etkin caydırıcılık biçimindeki Devlet korumasına özellikle müstahaktır. Taraf devletlerin AİHS'nin 4. Maddesi gereğince pozitif yükümlülükleri kişileri bu duruma düşürmeyi hedefleyen her tür eylemin cezalandırılması ve etkin şekilde kovuşturulmasını da içermektedir.

AİHM, Siliadin – Fransa kararında⁶⁶ kendi iradesinin aksine yıllarca dinlenmeden ve karşılıksız olarak çalıştırılan başvurucunun yabancı bir ülkede polis tarafından yakalanma korkusu yaşayan ergenlik çağındaki bir çocuk olduğunu dikkate alarak tam anlamıyla köleleştirilmiş olmasa da başvurucunun en azından 4. madde anlamında zorla çalıştırılmaya maruz kaldığına karar vermiştir. Küçük yaşta, maddi kaynaklardan yoksun, tecrit edilmiş ve korumasız olan kişi söz konusu şartlar altında kul durumundadır. Mahkeme ulusal yargı makamlarının olayın yalnızca hukuki boyutuyla ilgilenmesini ve yürürlükte olan ceza yasalarının, küçük yaştaki başvurucuya, mağdur olduğu eylemlere karşı uygulanabilir ve etkin bir koruma sağlayamamasını sözleşmenin ihlaline ilişkin kararının gerekçeleri arasında saymıştır.

66 73316/01 Siliadin – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/siliadin-fransa>

Siliadin – Fransa

Başvurucu Siwa-Akofa Siliadin, 15 yaş 7 aylıkken Fransa'ya gelmiştir. Başvurucu, Fransa'da kendisini Fransa'ya getiren Bayan D.'nin ücretsiz hizmetçisi haline gelmiş ve pasaportu da elinden alınmıştır. Başvurucu daha sonra ev işlerine yardımcı olması için iki çocuklu ve hamile Bayan B.'ye "ödünç" verilmiştir. Başvurucu doğumdan sonra Bay ve Bayan B.'nin hizmetçisi konumuna gelmiştir. Başvurucu haftanın yedi günü çalıştırılmış, kendisine izin hakkı tanınmamıştır; başvurucuya ücret de ödenmemiştir. AİHM, Sözleşmenin belirli hükümleri açısından Devletin korunan hakları ihlal etmemesinin Devletin Sözleşmenin 1. Maddesinde öngörülen yükümlülüklerini yerine getirdiği sonucuna varmak için yeterli olmadığı kanaatinde. Mahkemeye göre "Çocuklar ve diğer savunmasız bireyler, kişisel bütünlüğün ihlali şeklindeki ciddi ihlallere karşı etkin caydırıcılık biçimindeki Devlet korumasına özellikle müstahaktır. Devletlerin AİHS'nin 4. Maddesi gereğince pozitif yükümlülükleri kişileri bu duruma düşürmeyi hedefleyen her tür eylemin cezalandırılması ve etkin şekilde kovuşturulmasını da içermektedir. Sözleşmenin 4. Maddesi hilafına kul olarak tutulan başvurucu, bu durumdan sorumlu olanların ceza hukukuna göre bu eylemlerinden ceza aldıklarını görememiştir. Bu koşullar altında, yürürlükte olan ceza yasaları, küçük yaştaki başvurucu, mağdur olduğu eylemlere karşı uygulanabilir ve etkin bir koruma sağlayamamıştır.

2.2.10. Çocuk Adaleti

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Çocuk adaleti Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında başka maddelerle de bağlantılı olsa da büyük ölçüde adil yargılanma hakkına ilişkin 6. maddenin kapsamındadır. AİHS'nin 6. maddesi şu şekildedir:

Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz

olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

- a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
- b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;
- c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;
- d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;
- e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 40. Maddesinde ise çocuk adaletine ilişkin aşağıdaki düzenleme yer almaktadır:

Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edildiği olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmâl nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir: Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal

bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Çocuk Adaleti

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında çocukların ceza yargılamasına etkin bir biçimde katılabilmelerine olanak sağlanmasının önemine dikkat çekilmektedir. Çocukların yargılama esnasındaki beyanları yaşları, olgunluk dereceleri ve duygusal yetileri dikkate alınarak alınmalı ve değerlendirilmelidir. AİHM'nin çocukların yargılamaya etkin katılımıyla ilgili olarak kabul ettiği esaslar arasında, duruşmada çocuğun da hazır bulunması, yargılama sürecinin kamuoyuna yansıtılması konusunda gerekli sınırlandırmaların sağlanması, çocuğun yargılama sürecini ve yargılamanın içeriğini anlamasının sağlanması gibi hususlar öne çıkmaktadır. Kendisine suç isnat edilen bir çocuğun yargılanmasında yaşı, olgunluk derecesi ve duygusal yetileri dikkate alınmalı ve yapılan işlemleri anlama ve katılma yetisini artıracak önlemler alınmalıdır.

Mahkeme, ceza sorumluluğu yaşının düşüklüğü başlı başına bir ihlal olarak değerlendirmemekte, her bir vaka için ayrı değerlendirme yapılması gerektiğini kabul etmektedir. Konsey üyesi devletlerde asgari cezai sorumluluk konusunda ortak kabul gören bir yaş bulunmamaktadır ve uluslararası enstrümanlardan da bu yönde bir eğilimi tespit etmek olanaklı değildir.

Mahkemeye göre uluslararası enstrümanlar küçük yaştaki sanıkların mahremiyetinin korunması yönünde bir eğilim göstermektedir ancak bu eğilim kamuya açık duruşma yapılmasının kötü muameleye neden olup olmadığı değerlendirilmesi açısından nihai nitelikte değildir. Çocuğun medya ve kamuoyu ilgisini çeken ciddi bir suçlamayla karşı karşıya kaldığı durumlarda sindirilme ve kısıtlanma hissini en aza indirilmesi gerekmektedir (Bkz. T – Birleşik Krallık⁶⁷).

67 24724/94. T. – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/t-birlesik-krallik>

T.- Birleşik Krallık

Her ikisi de on yaşında olan başvurucu ve diğer bir erkek çocuk, kaçırdıkları, öldürene kadar dövdükleri ve demiryolu hattına terk ettikleri iki yaşında bir erkek çocuğunu öldürmekten dolayı mahkûm olmuşlardır. Mahkemeye göre, 10 yaşındaki kişilerin cezai sorumluluğuna başvurulması kendi başına 3. maddenin ihlaline neden olmamaktadır. Standart bir ceza sorumluluğu yaşı olmadığı için, on bir yaşında dahi olsa bir çocuğun yargılanması adil yargılanma hakkının ihlali niteliğinde değildir. Bununla birlikte kendisine suç isnat edilen bir çocuğun yargılanmasında yaşı, olgunluk derecesi ve duygusal yetileri dikkate alınmalı ve yapılan işlemleri anlama ve katılma yetisini artıracak önlemler alınmalıdır. Çocuğun sindirilme ve kısıtlanma hissini en aza indirilmesi gerekmektedir. Başvurucunun yargılama işlemlerini anlaması için özel önlemler alınmış olsa da mahkeme usul ve yaygın uygulamaları başvurucu açısından zaman zaman anlaşılabilir ve baskı kurucu nitelikte olmuştur. Başvurucunun tecrübeli avukatlar tarafından savunulması Sözleşmenin 6/1. maddesinin amaçları açısından yeterli değildir. Bu nedenle başvurucu, ceza yargılamasına etkin şekilde katılamamıştır. 6. Madde anlamında "bağımsızlık" yürütmeden bağımsızlığı da içermektedir. Başvurucunun hapiste tutulma süresi ise yürütmeden bağımsız olmayan Bakan tarafından tespit edilmiştir bu nedenle 5/4. maddede düzenlenen güvencenin yargı kararında işletilmediği söylenebilir. Başvuruya konu olan olayda açık yargılama üç haftadan fazla sürmüş ve başvurucunun yaşı ile idrak kabiliyeti dikkate alınarak çeşitli önlemler alınmıştır, örneğin duruşma öncesinde duruşma salonuna götürülerek yargılama süreci kendisine izah edilmiş, yargılanan çocukların yorgun düşmelerinin önlenmesi açısından duruşma süreleri kısaltılmıştır. Bütün bunlara karşın duruşmada uygulanan usulün çocuklar açısından anlaşılabilir ve korkutucu olmasının önüne geçilememiştir, hatta yargılamayı daha iyi takip etmeleri için hazırlanan yükseltilmiş platform basın ve kamunun ilgisinin daha fazla hissedilmesine neden olarak başvurucunun rahatsızlığını artırmıştır. Başvurucunun travma-sonrası stres bozukluğu nedeniyle başvurucunun avukatlarına talimat vermekte yetersiz kaldığı, kendini gereğince savunmadığı düşünülmektedir. Başvurucu da yargı sürecini takip edemediğini ve kendi yararına olacak kararları alamadığını ifade etmiştir. Bu şartlar altında mahkeme, başvurucuların savunmalarının başarılı ve tecrübeli avukatlar olmasını, 6. maddenin amaçları açısından yeterli görmemiştir.

Bu bağlamda Türkiye için de AİHS içtihatları doğrultusunda, çocukların yargılandığı ceza davalarında çocukların mümkün olduğunca duruşma salonunda bulunmamalarının ve adliyenin yaratacağı psikolojik baskıdan uzak tutulmalarının gerektiğini söylemek mümkündür. Bu amaçla çocukların yargılama sürecine

duruşma salonu içerisinde değil teknik araçlardan yararlanılarak, örneğin çocuklara uygun görüşme koşullarını sağlayan ve "Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi" (SEGBİS) uyumlu Çocukla Adli Görüşme Odaları'nın kullanılması yoluyla katılmalarının sağlanması ülkemizin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi açısından olumlu bir adım olacaktır. Bütün bunların yanında ister duruşma salonunda isterse Adli Görüşme Odalarında olsun, her hâlükârda, suçta sürüklenen çocukların, yargılamanın ilerleyişine dair sürekli olarak avukatlar, yargıçlar ve hatta savcılar tarafından bilgilendirilmesi gerekliliği de açıktır.

AİHM, avukata erişim hakkını adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri olarak görmektedir. Kendilerine suç isnat edilen çocukların da yargı sürecinin en başından itibaren avukata erişimlerinin sağlanması gereklidir. Başvurucunun avukata erişimi hususu özellikle çocuklara suç isnadından kaynaklanan vakalarda daha fazla önem kazanmaktadır.

AİHM, Sözleşmenin 6. maddesi kapsamında bir sanığın kendisine yönelik cezai yargılamaya etkili olarak katılma hakkının genellikle yalnızca mevcut bulunma hakkını değil, aynı zamanda yargılamayı dinleme ve takip etme hakkını da kapsadığını kabul etmektedir. "Etkili katılım", sanığın yargılama sürecinin niteliği ile, uygulanabilecek her türlü cezanın önemi de dahil olmak üzere, kendisi için söz konusu olan riskleri etraflıca kavradığı varsayımını içinde barındırır. "Etkili katılım" sanığın, örneğin, çevirmen, avukat, sosyal yardım uzmanı veya arkadaşının yardımıyla mahkemede genel olarak nelerden bahsedildiğini anlayabilmesini de gerektirir. Çocuğun avukat tarafından temsil edilmeksizin karakolda ve savcılıkta ifadesinin alınması ve sonrasında yargılanması etkin katılımın sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca, sadece çocuğa bir vekil tayin edilmesi de etkin katılımı tek başına sağlayamamaktadır. AİHM, normalde Devlet'in, bir sanık avukatının davranış ve kararlarından sorumlu tutulamayacağını kabul etmekteyse de adli yardım kapsamında atanmış bir avukatın etkili temsil sağlayamaması halinde, ulusal makamların müdahale etmesi gerektiği kanaatindedir. (Bkz. Güveç – Türkiye⁶⁸)

Çocuk adaletini AİHS'nin 5. Maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkından bağımsız olarak düşünmek olanaklı değildir. AİHM, çocukların hüküm öncesinde özgürlüklerinden yoksun bırakılması sonucunu doğurabilecek durumlarda, özgürlükten yoksun bırakmanın son çare olarak görülmesini ve mümkün olduğunca kısa tutulmasını talep etmektedir. Bunun bir sonucu olarak ulusal makamlar çocukların mümkün olan en kısa süre içerisinde yargı önüne çıkarılması için gerekli önlemleri almalıdır. Mahkeme başvurusunun çocuk olmasının tutukluluğa karar veren mahkeme tarafından dikkate alınmamasını Sözleşmenin 5. Maddesi ile

68 70337/01. Güveç – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/guvec-turkiye>

korunan hakkın bir ihlali olarak görmektedir (Bkz. Nart – Türkiye⁶⁹). Kısa süreli de olsa hürriyetinden yoksun bırakılan çocuklara normal okul müfredatına paralel okul eğitimi verilmesi standart uygulama olmalıdır (Bkz. Blokhin – Rusya⁷⁰).

AİHM, çocukların hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları durumlarda yetkili makamların azami ihtimam göstermesi gerektiği kanaatindedir. Mahkemeye göre yetkili makamların makul aralıklarla çocukların tutukluluk durumlarının değerlendirilmesini ve çocukların tutukluluğun yasallığının belirlenmesi hususunda avukat yardımından faydalanmalarını sağlamaları gerekmektedir (bkz. Bouamar – Belçika⁷¹).

2.2.11. Eğitim Hakkı

A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki Düzenlemeler

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1 No'lu Ek Protokolünün 2. Maddesinde "eğitim hakkı" düzenlenmiştir. Buna göre:

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ise eğitim hakkı çok daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Eğitim hakkıyla ilgili esas düzenleme olan Sözleşme'nin 28. maddesi şöyledir:

“1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;*
- b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;*

69 20817/04, Nart – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/nart-turkiye>

70 47152/06, Blokhin – Rusya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/blokhin-rusya>

71 9106/80, Bouamar – Belçika, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/bouamar-belcika>

- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Bunun dışında, eğitimin amaçlarına ilişkin ilkeleri düzenleyen 29. madde yanında, çocukların çalışma ilkelerini düzenlerken, bu çalışmanın çocuğun eğitimine zarar verecek nitelikte olamayacağını belirten 32. madde de konuyla doğrudan ilgilidir.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Eğitim Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesinin ilk cümlesi, çocuk ya da yetişkin, "hiç kimsenin" eğitim hakkından yoksun bırakılmayacağını ifade etmektedir. AİHM bu hükmün taraf devletlere belli türlerde okullar açma yükümlülüğü getirmekten çok, belirli bir zamanda mevcut olan eğitim kurumlarına erişim hakkını garanti ettiğini ifade etmektedir.

Zorunlu göçmen statüsünü yitiren babanın çocuklarının Kabardino- Balkar Cumhuriyeti'ndeki okula kaydedilmemesine ilişkin Timishev – Rusya kararında⁷², AİHM taraf devletlerin, yetki alanları içinde bulunan herkesin, belli bir zamanda mevcut bulunan eğitim kurumlarına erişim hakkını garanti altına almakla yükümlü olduğunu ve bu maddenin, kişileri eğitim hakkından yoksun bırakmayı yasakladığını ve hükmün hiçbir istisnaya yer vermediğini belirtmiştir. Mahkemeye göre çocuğun eğitim hakkı ebeveynlerinin ikametgâh kaydının olmaması gibi gerekçelere sınırlanamaz.

72 55762/00 ve 55974/00, Timishev – Rusya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/timishev-rusya>

Maddenin ikinci cümlesi ise aslında çocuğun eğitimiyle ilgili olarak doğrudan çocuğa değil ancak ebeveynlerine tanınmış bir hakkı ifade etmektedir. Ancak kuşku yok ki bu durum çocuğu da doğrudan ilgilendirmektedir. Devlet, eğitim faaliyetinin anne ve babanın dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama hakkına saygı duymalıdır. Bu düzenleme okullarda din dersinin varlığına doğrudan engel oluşturmamakla birlikte, böyle bir dersin var olması halinde indoktrinasyon amacı gütmemesi gerekmektedir. Bilgiler, tarafsız, eleştirel, çoğulcu şekilde verilmelidir. Bunun yanında bu derslerden kısmen ya da tamamen muaf olma seçeneği bulunmalıdır.

Mansur Yalçın ve Diğerleri – Türkiye⁷³

Alevilik inancına mensup başvuruçuların zorunlu din derslerinin içeriği ile ilgili olarak açtıkları davada, AİHM, dersin zorunlu niteliğinden kaynaklanan uygun bir muafiyet sistemi bulunmaması dolayısıyla, çocukların, okulun verdiği din eğitimiyle ebeveynlerin dini/ felsefi inançları arasında doğacak bir çatışmayla karşı karşıya kaldıklarını, 2011-2012 öğretim yılında ders müfredatında ve kitaplarda meydana gelen önemli değişikliklere rağmen, eğitim sisteminin halen ebeveynlerin inançlarına saygı gösterilmesi için uygun yöntemlerle donatılmadığını belirtmektedir. Çok kısıtlı olan muafiyet mekanizması çocuklarının dini ve felsefi inançlarını açığa çıkarmalarını gerektirmektedir. 1 No'lu Ek Protokolün 2. maddesi ihlal edilmiştir.

AİHM bu kararda AİHS'nin, sözleşmeye taraf devletlerin tarafı oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahüt ettiğine ilişkin 46'ncı maddesine işaret ederek, Hasan ve Eylem Zengin kararından bu yana eğitim sisteminin, anne ve babaların inançlarına saygı duyulmasının sağlanması amacıyla yönelik uygun araçlarla donatılmamış olduğunu belirtmiştir. Mahkeme burada hak ihlalinin yapısal bir sorundan kaynaklandığını tespit ederek, öğrenci velilerini dini veya felsefi inançlarını açıklamaya zorlamayacak elverişli muafiyet yöntemlerinin gecikmeksizin yürürlüğe sokulması gerekliliği üzerinde ısrar etmektedir.

⁷³ 21163/11. Mansur Yalçın ve Diğerleri – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mansur-yalcin-ve-digerleri-turkiye>

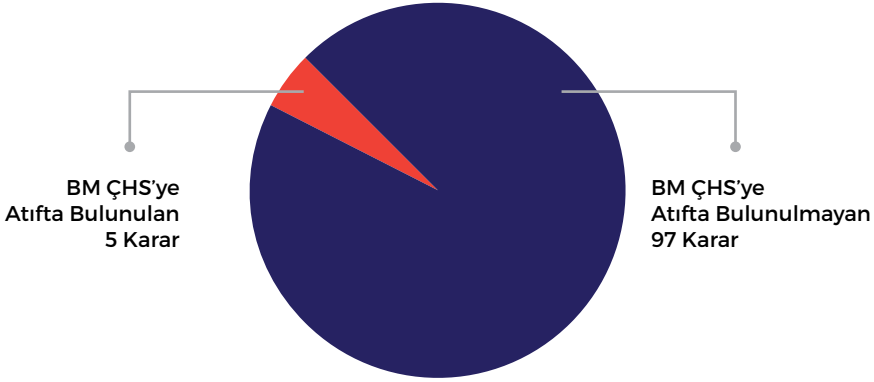
Alevilik inancına sahip babanın, devlet okulunda öğrenci olan kızının zorunlu "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" dersinden muaf olması talebinin reddi üzerine açtığı Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye⁷⁴ davasında AİHM, taraf devlet eğitim müfredatında din dersine yer veriyorsa, öğrencilerin, okulun verdiği din eğitimiyle ebeveynlerin dini ya da felsefi inançları arasında doğacak bir çatışmayla karşı karşıya kalmalarını olabildiğince önlemek gerektiğinin altını çizmiştir.

Olay gerçekleştiği esnada yürürlükte bulunan düzenleme uyarınca Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Hıristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrenciler, bu dinlerden birine mensup olduklarını beyan etmek kaydıyla muafiyet imkanına sahiptir. Ancak mahkeme, ebeveynlerin çocuklarının söz konusu dersten muaf tutulabilmeleri için Hıristiyanlık ve Musevilik dinine mensup olduklarını okula önceden bildirmeleri zorunluluğunun, AİHS'nin 9. maddesi çerçevesinde sorun yaratabileceği kanısındadır. Öte yandan bu kategori dışında kalan başvurusunun muafiyet olanağı olmamakla birlikte, AİHM, bu muafiyetin kapsamı ne olursa olsun, ebeveynlerin okul yetkililerine dini ve felsefi inançlarını bildirme zorunluluğunun, inanç özgürlüklerine saygı gösterilmesi için uygun bir araç olmadığını belirtmiş ve 1 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi'nin ihlal edildiğine karar vermiştir.

74 1448/04. Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/hasan-ve-eylem-zengin-turkiye>

3. DEĞERLENDİRME

Daha önce belirtildiği üzere temel hak ve hürriyetlere ilişkin genel ve kapsayıcı içerikli bir sözleşme olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarına yönelik özel bir düzenleme içermemektedir; ancak bu durumun, sistematığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'den oldukça farklı olsa da, bu sözleşmede yer alan herhangi bir hak bakımından ihlale maruz kaldığı iddiasında olan çocukların Sözleşme'nin korumasından faydalanamayacağı anlamına gelmediği açıktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi diğer tüm davalarda olduğu gibi, çocukların şikayetçi ya da mağdur oldukları davalarda da esas ölçü norm olarak elbette ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne başvurmaktadır. Bütün çocuk davaları içerisinde değerlendirildiğinde bu sayı hayli küçük kalmaktaysa da Mahkeme'nin bu tür davalarda çok sık olmasa da gerekçelerini desteklemek adına Çocuk Hakları'na dair sözleşmeye de atıf yaptığı görülmektedir; ancak hak ihlalinin değerlendirilme Mahkeme'nin esas yön göstericisinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olduğu düşünüldüğünde atfın az olması oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Örneğin AIHM, 2019 yılına kadar Türkiye'nin taraf olduğu çocuk hakları davalarında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye sadece 5 kararda atıfta bulunmuştur. Bu atıflarda genellikle sözleşme sadece anılmakla yetinilmiş, hiçbir örnekte ÇHS düzenlemeleri doğrudan doğruya mahkemenin hükmüne esas teşkil etmemiştir. Kararlar beklendiği üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temel alınarak gerekçelendirilmiştir.

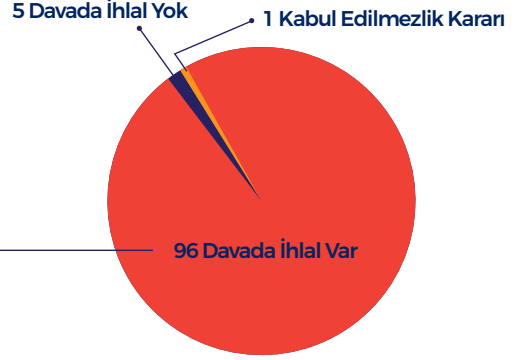

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne giden, Türkiye'nin tarafı olduğu çocuk davalarının, Türkiye'nin tarafı olduğu bütün davalar içerisinde yaklaşık %3'lük bir orana denk düştüğü görülmektedir. Ancak bu oranın Türkiye'de çocuk hakları ihlallerinin oransal olarak düşük olduğu anlamına gelmeyeceğini belirtmek gerekir. Elimizdeki veri Türkiye'deki tüm hak ihlallerine ilişkin olmayıp, sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne ulaşan ihlalleri içermektedir. Hak ihlallerine yönelik davaların kaç tanesinin iç hukuk yolları ile çözümlendiği, iç hukuk yollarıyla çözümlenemeyenlerin

kaç tanesinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne gittiği ve bütün bu ihlaller içerisinde çocuk hakları ihlallerinin oranının ne olduğu bu çalışmanın kapsamının çok ötesinde daha geniş kapsamlı çalışmalarla ortaya konulabilir.

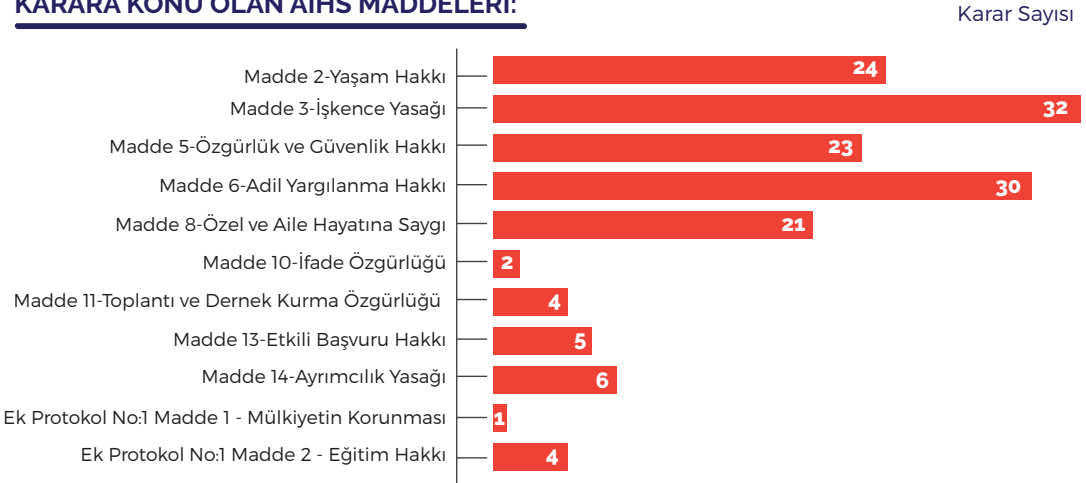
AİHM'DE TÜRKİYE KARARLARININ %2,9'u ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ

1990-2018 yılları arasında tespit edilen 102 dava içerisinde 96'sında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki haklardan en az birinin ihlal edildiğine karar verilmiş, 5 davada ise herhangi bir ihlale rastlanmamıştır. 1 başvuru ise mahkeme tarafından kabul edilmemiştir.

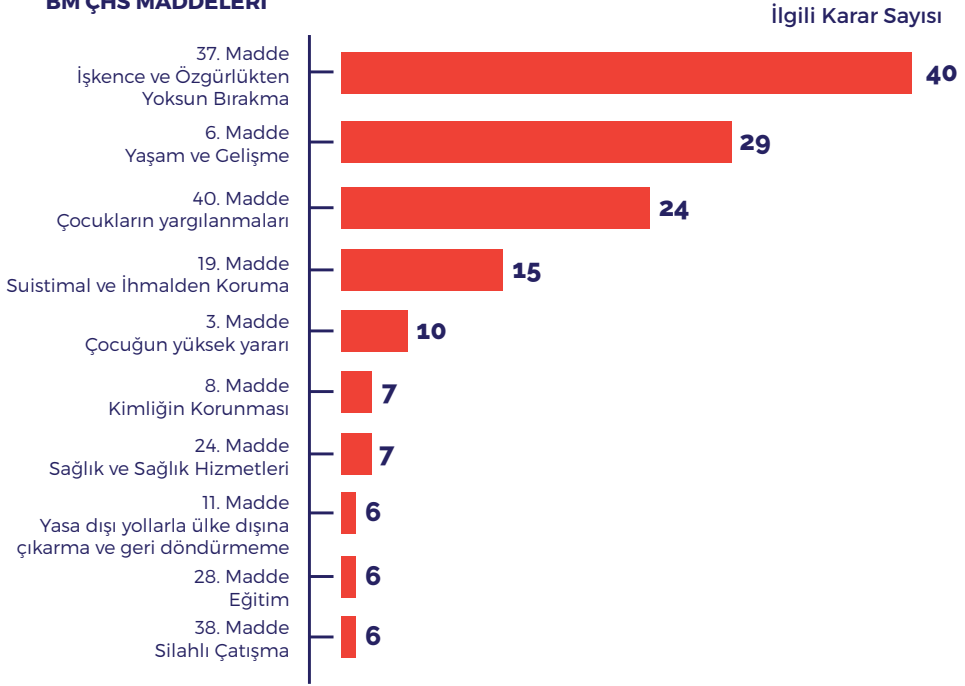
Tespit edilen Türkiye kararları esas alındığında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin çocuklar bakımından en çok ihlal edilen maddelerinin 3., 6., 2., 5. maddeleri olduğu görülmüştür. İşkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağını düzenleyen 3. madde çocuk davalarında en fazla ihlal edilen maddedir. İhmal, gerekli tedbirlerin alınmaması, tıbbi hatalar gibi sebeplere dayanan kararları çıkardığımızda, yaşam hakkına ilişkin 2. madde ihlalleri içinde azınlıkta kalsa da, sebebi şiddet olarak kabul edilebilecek belli sayıda yaşam hakkı ihlali de söz konusudur. Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde, ilk bakışta çocuğa yönelik şiddete ilişkin kararlarda bir yoğunluğun göze çarptığını söylemek mümkün görünmektedir.

KARARA KONU OLAN AİHS MADDELERİ:

Mahkeme, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye istisnai olarak atıf yapmış olsa da, kararlara esas olan olaylar ve karar gerekçeleri dikkate alınarak yaptığımız değerlendirmelerle, bu kararların içeriklerinin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bakımından aşağıdaki şekilde bir ihlal tablosu ortaya çıktığı görülmektedir.

BM ÇHS MADDELERİ

Bilindiği üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hak ihlallerine ilişkin olarak verdiği nihai kararlara uymak yükümlüğü altındadırlar. Taraf devletler Mahkeme'nin kararı sonrasında ihlali gidermek için alacakları tedbirler konusunda takdir yetkisine sahip olmakla birlikte, bu tedbirler ve kararların uygulama durumu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmektedir. Uygulama durumuna ilişkin değerlendirmeler öncelikle o somut davaya yönelik bireysel tedbirleri esas almakla birlikte benzer ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek üzere genel tedbirlere de ilişkin olabilir⁷⁵. İşte özellikle bu genel tedbirlere ilişkin değerlendirmeler ilgili taraf ülkede sürekli hale gelmiş, çözümlenmesi gereken kronik sorunlara işaret edebilmektedir.

Sorunlu alanların bunlarla sınırlı olmadığını unutmadan, veri tabanımızda yer alan

75 Denetim sürecine ilişkin bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#l%2214997657%2211.%2214997692%22101>

Türkiye davalarının uygulama durumlarından hareketle, Türkiye'de çocuk haklarına ilişkin dikkat çeken birkaç sorunu örneklerle vurgulamak gerekirse, bunlardan bir tanesi, Güveç – Türkiye⁷⁶ kararının uygulama durumuna ilişkin değerlendirmenin "genel tedbirler" bölümünde belirtildiği üzere ilgili mevzuatta yer alan düzenlemelere rağmen, çeşitli raporlar ve basında yer alan haberlerden hareketle çocukların erişkinlerle birlikte tutulduğu örneklerin varlığının halen tespit ediliyor olmasıdır. Bakanlar Komitesi, bu nedenle ilgili makamların, cezaevi yetkililerinin, ilgili mevzuata uymasını sağlayacak önlemleri bildirmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Yine aynı davaya ilişkin genel tedbirleri değerlendirmesinde Bakanlar Komitesi, eylem raporunun çocukların tutukluluk süresine dair özel hükümlerin varlığını ve bunlara riayet edildiğini gösteren bilgi ya da mahkeme kararı örnekleri içermediğinin altını çizmiştir. Mahkeme'nin, din öğretiminin içerik ve uygulama bakımından nesnellik ve çoğulculuk gerekliliklerini karşılamadığı ve ebeveynin inançlarına saygıyı temin edecek uygun bir usul sağlanmadığı kanaatine vardığı ve Türk eğitim sisteminin ve ulusal mevzuatın 1 No'lu Protokolün 2. maddesine uygun hale getirilmesini uygun bir tazmin biçimi olarak öngördüğü din öğretimine ilişkin Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye⁷⁷ davasına ilişkin uygulama durumu değerlendirmesinde, Türk makamlarının, henüz eylem planı ya da eylem raporu sunmadığı belirtilmiştir. Hiçbir bilgi sunulmamış olması nedeniyle ilgili makamların bir eylem planı ya da eylem raporu sunması tekrar talep edilmiştir. Hasan ve Eylem Zengin kararından yıllar sonra açılan, yine din öğretimine ilişkin Mansur Yalçın ve Diğerleri – Türkiye davasında benzer şekilde ihlal kararı verilmesine rağmen uygulama durumunda bir ilerleme olmaması ulusal makamların sorunu gidermeye pek de istekli olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

G.U. – Türkiye⁷⁸ kararına ilişkin uygulama raporu incelendiğinde; hükümetin, çocuk mağdurların ceza yargılaması sürecindeki zarar görmeye açık durumları ile ilgili olarak, karardan sonraki dönemde, CMK'da yapılan değişikliklerle mevzuatın Sözleşme'yle uyumlu hale geldiğini ve yargı kararlarının da bu düzenlemelere paralel olarak değişiklik gösterdiğini ifade ettiği görülmektedir. Buna karşılık Bakanlar Komitesi'ne mağdur çocukların ceza yargılaması sürecinde korunmasına dair kapsamlı bilgi sunulmamış olması dikkat çekmektedir.

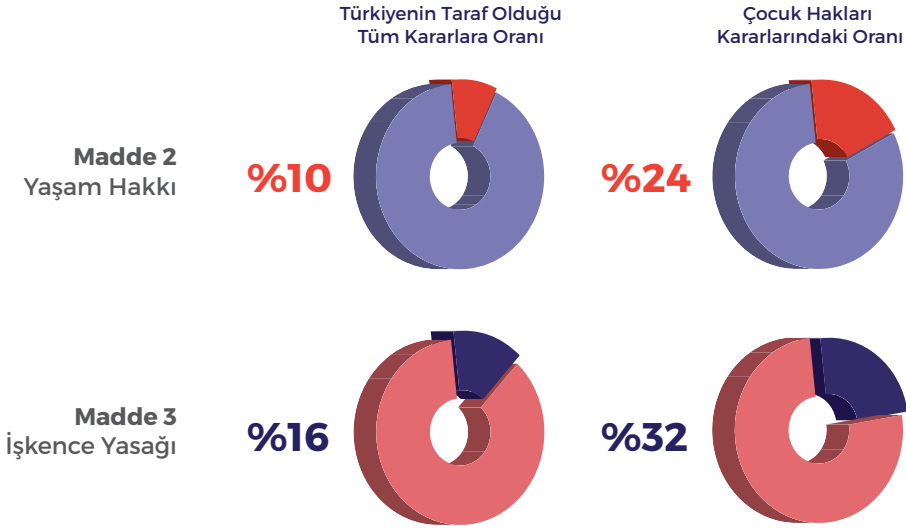
76 70337/01. Güveç – Türkiye uygulama durumu. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davolari/guvec-turkiye-uygulama-durumu>

77 1448/04. Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye. <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davolari/hasan-ve-eylem-zengin-turkiye-uygulama-durumu>

78 16143/10. G.U. – Türkiye. <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-46531>

4. SONUÇ

Değerlendirilen Türkiye davaları ile ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi maddeleri temelinde bir sınıflandırma yapıldığında ortaya çıkan tabloya göre, Türkiye'nin taraf olduğu çocuk haklarına ilişkin davalarda sayısal bakımdan en çok karşılaşılan karar konuları büyüklük sırası ile 3. maddede düzenlenen "İşkence Yasağı", 6. maddede düzenlenen "Adil Yargılanma Hakkı", 2. maddede düzenlen "Yaşam Hakkı", 5. maddede düzenlenen "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı ve 8. Maddede düzenlenen "Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı" olmuştur. Sadece tespit edilen çocuk haklarına ilişkin davalar esas alınarak ortaya çıkan bu istatistiksel veriden hareketle, özellikle "Adil Yargılanma Hakkı", "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" ve bunlarla birlikte "İşkence (ve Kötü Muamele) Yasağı"na ilişkin sayılar birlikte değerlendirildiğinde çocuk adalet sisteminin işleyişinde yapısal sorunlar yaşandığını söylemek mümkün görünmektedir.

AİHM önünde Türkiye tarafından çokça ihlal edildiğine karar verilen sözleşme hükümlerinden olan 2. ve 3. maddelerin, çocuk haklarına ilişkin olaylarda oransal olarak sırasıyla yaklaşık iki buçuk ve üç katı kadar ihlal edilmiş olması dikkat çekicidir. Öte yandan bu sorunun çocuklara özgü olmadığını tahmin etmek zor değildir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1959- 2018 yılları arasında ortaya çıkan ihlallere ilişkin olarak hazırladığı "ülkelere ve sözleşme maddelerine göre ihlaller" tablosunda⁷⁹, Türkiye'nin tarafı olduğu tüm davalar içerisinde 6. Maddeye ilişkin olan

79 https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf

ihlallerin sayısı, üç başlık altında (adil yargılanma, uzun yargılanma süresi, kararların icrası) sırasıyla 919, 603 ve 66 olarak tespit edilmiştir ki, bu sayılar toplandığında, sözleşmenin 6. maddesinin Türkiye tarafından en çok ihlal edilen madde olduğunu göstermektedir. Yine aynı istatistiklere göre, 5. madde ihlallerinin sayısı 755, 3. madde ihlallerinin sayısıysa üç farklı başlıkta (işkence yasağı, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele, etkili soruşturmanın olmaması) sırasıyla 31, 327 ve 215 olmak üzere toplam 573'tür. Toplam 660 ihlal tespit edilen, ancak çocuk davalarında doğal olarak çok ender karşılaştığımız Mülkiyet Hakkı'nı düzenleyen Sözleşme'ye Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi'ni dışarıda bırakırsak yukarıdaki anılan maddeler, genel olarak da Türkiye tarafından en çok ve en yoğun biçimde ihlal edilen maddeleridir. Bütün davalar içerisinde, ilk üç sırada yer almasa da 2. maddede düzenlenen yaşam hakkı da yoğun şekilde ihlal edilen haklardandır. Mahkeme istatistiklerine göre, 2. Madde iki farklı başlıkta toplam 356 kez ihlal edilmiştir.

Her ne kadar temel hak ve özgürlüklere ilişkin değişik sınıflandırmalar yapılsa da nihayetinde hakların birbirleriyle ilişkili bir bütün oluşturdukları sürekli akıldaki tutulması gereken bir olgudur. Farklı hakların birbirini tamamlayan bir bütün oldukları, bunlar arasında bir önem sırası, hiyerarşi, öncelik olmadığı anlamına gelen bu yaklaşımın aslında belki de başka bir boyutu yine aynı temel hak ve özgürlüklerin, hak sahibi kullanıcıların çocuk, yetişkin, kadın, erkek, vatandaş, göçmen vb. olmasına bakılmaksızın tavizsiz şekilde korunması gerektiğidir.

Elimizdeki veriler göstermektedir ki çocuk davalarında ihlal edildiği tespit edilen Sözleşme maddeleri ile, genel olarak tüm davalarda ihlal edilen maddeler arasında ihlallerin çokluğu bakımından anlamlı sayılacak bir benzerlik bulunmaktadır. Bu bağlamda, çocuklara yönelik hak ihlallerinin, ülkedeki diğer ihlallerden bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır. Görülmektedir ki yetişkinin haklarının ihlal edildiği yerde çocukların hakları da ihlal edilmektedir. Sonuç olarak, ihlaller genel olarak azalmadıkça veya ortadan kalkmadıkça, çocuklara yönelik ihlallerin bundan bağımsız olarak azalacağını ya da ortadan kalkacağını düşünmenin anlamlı olmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Yayınlar:

- Ariès, Philippe , Centuries of childhood: a social history of family life, (Translated by: Robert Baldick) Vintage Books (1962)
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi- Kabul Edilebilirlik Koşulları, https://www.echr.coe.int/Documents/COURTalks_Inad_Talk_TUR.PDF
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi - Uygulama Rehberi
- https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi - Ülkelere Ve Sözleşme Maddelerine Göre İhlaller Raporu, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi - Değerlendirme Süreci, [https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#\[%2214997657%22:\[1\],%2214997692%22:\[0\]\]](https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#[%2214997657%22:[1],%2214997692%22:[0]])
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- ÇALIK, Etem . "İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi". 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 6 / 16 (2017): 41-68
- Heywood, Colin, A History of Childhood. Polity Press. (2001)
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- İrtiş, Verda, Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek, HFSA 24. Kitap. İstanbul Barosu Yayınları (2012)
- Kosher, H, Ben-Ariah, A, Hendelsman, Y. Childrens'Rights and Social Work. Springer. (2016)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
- UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Temel İlkeler, https://www.unicef.org/crc/files/Guiding_Principles.pdf

Kararlar:

- 5029/71, Klass ve Diğerleri – Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>
- 14038/88, Soering - Birleşik Krallık, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>
- 73359/10, Ergezen – Türkiye, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142195>
- 33290/96, Salgueiro Da Silva Mouta- Portekiz , <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/salgueiro-da-silva-mouta-portekiz>
- 34406/97, Mazurek – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mazurek-fransa>
- 6833/74, Marckx – Belçika, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/marckx-belcika>

- 51500/08, Çam – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/cam-turkiye>
- 4864/05, Oyal – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/oyal-turkiye>
- 7510/04, Kontrova-Slovakya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/kontrova-slovakya>
- 52797/08, Mehmet Günay ve Güllü Günay – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mehmet-gunay-ve-gullu-gunay-turkiye>
- 1413/07, Çoşelav-Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/coselav-turkiye>
- 1448/04, Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/hasan-ve-eylem-zengin-turkiye>
- 27058/05, Doğru –Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/dogru-fransa>
- 5493/72, Handyside – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/handyside-birlesik-krallik>
- 29994/02, Döner ve Diğerleri- Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/doner-ve-digerleri-turkiye>
- 60119/12, Z.H. ve R.H. – İsviçre, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159050>
- 10454/83, Gaskin – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/gaskin-birlesik-krallik>
- 42326/98, Odievre – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/odievre-fransa>
- 53176/99, Mikulic – Hırvatistan, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mikulic-hirvatistan>
- 5310/71 İrlanda – Birleşik Krallık, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181585>
- 7511/76 Campbell ve Cosans – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/campbell-ve-cosans-birlesik-krallik>
- 5856/72 Tyrer – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/tyrer-birlesik-krallik>
- 25599/97, A- Birleşik Krallık <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232>
- 26692/05, C.A.S. ve C.S.- Romanya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/cas-ve-cs-romanya>
- 5856/72 Tyrer – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/tyrer-birlesik-krallik>
- 29392/95 Z. Ve Diğerleri – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/z-ve-digerleri-birlesik-krallik>
- 41237/14 Talpis – İtalya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171994>
- 11308/16 ve 11344/16 Tlapak ve Diğerleri – Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181584>
- 68125/14 ve 72204/14 Wetjen ve Diğerleri – Almanya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181583>

- 33097/96 ve 57834/00 Batı ve Diğerleri- Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/bati-ve-digerleri-turkiye>
- 52067/99 Okkalı- Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/okkali-turkiye>
- 33401/02 Opuz – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/opuz-turkiye>
- 23178/94 Aydın / Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/aydin-turkiye>
- 8978/80 X ve Y - Hollanda, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5760316143/10> G.U. - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/gu-turkiye>
- 23178/94 Aydın - Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/aydin-turkiye>
- 39272/98 M.C. – Bulgaristan, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mc-bulgaristan>
- 5786/08 Söderman – İsveç, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-16961925965/04> Rantsev - Kıbrıs ve Rusya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111116>
- 25965/04 Rantsev - Kıbrıs ve Rusya, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111116>
- 40020/03 M. ve Diğerleri - İtalya ve Bulgaristan, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112576>
- 4864/05, Oyal – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/oyal-turkiye>
- 61827/00 Glass – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/glass-birlesik-krallik>
- 47152/06 Blokhin - Rusya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/blokhin-rusya>
- 28859/11, 28473/12 Dubská and Krejzová - Çek Cumhuriyeti, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/dubaska-ve-krejzova-cek-cumhuriyeti>
- 13423/09 Mehmet Şentürk, Bekir Şentürk – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mehmet-senturk-ve-bekir-senturk-turkiye>
- 73316/01 Siliadin – Fransa, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/siliadin-fransa>
- 24724/94 T. – Birleşik Krallık, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/t-birlesik-krallik>
- 70337/01 Güveç – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/guvec-turkiye>
- 20817/04 Nart – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/nart-turkiye>
- 47152/06 Blokhin - Rusya, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/blokhin-rusya>
- 9106/80 Bouamar – Belçika, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/bouamar-belcika>

- 21163/11, Mansur Yalçın ve Diğerleri – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/mansur-yalcin-ve-digerleri-turkiye>
- 1448/04, Hasan ve Eylem Zengin – Türkiye, <http://www.cocukgozlemevi.org/aihm-davalari/hasan-ve-eylem-zengin-turkiye>

Hollanda Kraliyeti

